

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЗВО «УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ»
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ
Кафедра педагогіки, психології та менеджменту**

**ГУМАНІЗАЦІЯ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДІ
ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ**

Електронний навчальний курс

СХВАЛЕНО

кафедрою педагогіки, психології та
менеджменту

протокол № 1 від « 10 » січня 2023 р.

завідувач кафедри

Володимир КУЛШОВ

Категорія слухачів: викладачі професійно-теоретичної підготовки закладів професійної (професійно-технічної) освіти

Розробник: Кривобок Анна Сергіївна, викладачка кафедри педагогіки, психології та менеджменту Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти

Анна Кривобок. Гуманізація виховного процесу в закладі професійної освіти: електронний навчальний курс. Біла Церква: БІНПО, 2023. 40 с.

Актуальність курсу обумовлена тим, що до теперішнього часу робота викладача розглядалася як процес навчання здобувачів освіти професії, не звертаючи уваги на національну спрямованість гуманізації виховного процесу, пріоритетний громадянський виховний аспект. Важливо зазначити те, що правильно підібрані напрями гуманізації виховної роботи викладача вирішують проблему соціальної адаптації до умов життя випускників закладів професійної освіти. Результатом цього є не лише бажання одержати професію, а й стати конкурентоспроможним робітником, відкрити свою справу, знайти своє місце на сучасному ринку праці, стати національно свідомою особистістю здатною творчо мислити, приймати рішення, виробити свою позицію в житті, свій світогляд, ставлення до себе та інших, справжнім громадянином української держави.

Мета курсу полягає в оновленні, поглибленні та систематизації знань щодо понять, структурних елементів, основних напрямів гуманізації освітнього процесу в закладі професійної (професійно-технічної) освіти в сучасних умовах, який сприятиме самоактуалізації особистості, розкритті теми превентивного виховання учнів, ролі технологій у досягненні сталої відповідальної поведінки учнів, сформованості імунітету до негативних впливів соціального оточення..

Електронний курс розроблено для педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти галузі знань 01 «Освіта» на всіх етапах курсів підвищення кваліфікації за різними моделями навчання (очною, заочною, очно-дистанційною, дистанційною).

Електронний курс розраховано на 6 год., із яких 2 год. – лекція, 4 год. – семінарські заняття.

ЗМІСТ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

1. АНОТАЦІЯ ЕЛЕКТРОННОГО КУРСУ.....
2. ТИПОВА ОСВІТНЯ ПРОГРАМА ЕЛЕКТРОННОГО КУРСУ.....
3. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ВИКЛАДУ ТА ЗАСВОЄННЯ МАТЕРІАЛІВ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ.....
4. ЗМІСТ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ ЗА ТЕМАМИ.....
5. ЗАВДАННЯ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ.....
6. ЗАВДАННЯ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ.....
7. ПРОБЛЕМНО-ПОШУКОВІ ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ ТА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ СЛУХАЧА.....
8. КОМПЛЕКС ПРАКТИЧНИХ (ТЕСТОВИХ) ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ.
9. ГЛОСАРІЙ КЛЮЧОВИХ СЛІВ.....
10. КОНСУЛЬТАЦІЙНИЙ ПУНКТ.....
11. ЦИФРОВА БІБЛІОТЕКА.....

1. АНОТАЦІЯ ЕЛЕКТРОННОГО КУРСУ

Сьогодні, в умовах нової парадигми освіти в Україні значення і роль гуманізації виховного процесу надзвичайно зросли. Подальший розвиток системи професійної (професійно-технічної) освіти в Україні значною мірою залежить від застосування інноваційних виховних технологій в освітній процес. Важливим є пошук і обґрунтування нових методів виховної діяльності гуманістичного спрямування.

Актуальність курсу обумовлена тим, що до теперішнього часу робота викладача розглядалася як процес навчання здобувачів освіти професії, не звертаючи уваги на національну спрямованість гуманізації виховного процесу, пріоритетний громадянський виховний аспект. Важливо зазначити те, що правильно підібрані напрями гуманізації виховної роботи викладача вирішують проблему соціальної адаптації до умов життя випускників закладів професійної освіти. Результатом цього є не лише бажання одержати професію, а й стати конкурентоспроможним робітником, відкрити свою справу, знайти своє місце на сучасному ринку праці, стати національно свідомою особистістю здатною творчо мислити, приймати рішення, виробити свою позицію в житті, свій світогляд, ставлення до себе та інших, справжнім громадянином української держави.

Актуальним завданням є забезпечення доступності здобуття якісної освіти протягом життя для всіх громадян та утвердження її національного характеру. Мають постійно оновлюватись зміст освіти та організація виховного процесу відповідно до демократичних цінностей, ринкових засад економіки, сучасних науково-технічних досягнень.

Мета курсу полягає в оновленні, поглибленні та систематизації знань щодо понять, структурних елементів, основних напрямів гуманізації освітнього процесу в закладі професійної (професійно-технічної) освіти в сучасних умовах, який сприятиме самоактуалізації особистості, розкритті теми превентивного виховання учнів, ролі технологій у досягненні сталої відповідальної поведінки учнів, сформованості імунітету до негативних впливів соціального оточення.

Завдання курсу:

- розкрити теоретико-методичні засоби гуманізації освітнього процесу майбутнього кваліфікованого робітника на сучасному етапі;
- охарактеризувати форми та методи (складові) гуманізації освітнього процесу діяльності у ЗП(ПТ)О;
- проаналізувати основні напрями гуманізації виховання;
- розкрити тему превентивного виховання;
- дослідити готовність майстрів до професійного використання педагогічних технологій.

Матеріали курсу спрямовано на розвиток *освітологічної, андрагогічної, професійно-педагогічної та інноваційної* компетентностей та компетентності з *професійно-особистісного розвитку* педагогічних працівників.

Курс розраховано на 6 год., із яких 2 год. – лекція, 4 год. – семінарські заняття.

Курс розроблено для педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти галузі знань 01 «Освіта» на всіх етапах курсів підвищення кваліфікації за різними моделями навчання (очною, заочною, очно-дистанційною, дистанційною).

2. ТИПОВА ОСВІТНЯ ПРОГРАМА ЕЛЕКТРОННОГО КУРСУ «ГУМАНІЗАЦІЯ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ»

Пояснювальна записка

Актуальність електронного курсу. Сьогодні, в умовах нової парадигми освіти в Україні значення і роль гуманізації виховного процесу надзвичайно зросли. Подальший розвиток системи професійної (професійно-технічної) освіти в Україні значною мірою залежить від застосування інноваційних виховних технологій в освітній процес. Важливим є пошук і обґрунтування нових методів виховної діяльності гуманістичного спрямування.

Актуальність курсу обумовлена тим, що до теперішнього часу робота викладача розглядалася як процес навчання здобувачів освіти професії, не звертаючи уваги на національну спрямованість гуманізації виховного процесу, пріоритетний громадянський виховний аспект. Важливо зазначити те, що правильно підібрані напрями гуманізації виховної роботи викладача вирішують проблему соціальної адаптації до умов життя випускників закладів професійної освіти. Результатом цього є не лише бажання одержати професію, а й стати конкурентоспроможним робітником, відкрити свою справу, знайти своє місце на сучасному ринку праці, стати національно свідомою особистістю здатною творчо мислити, приймати рішення, виробити свою позицію в житті, свій світогляд, ставлення до себе та інших, справжнім громадянином української держави.

Актуальним завданням є забезпечення доступності здобуття якісної освіти протягом життя для всіх громадян та утвердження її національного характеру. Мають постійно оновлюватись зміст освіти та організація виховного процесу відповідно до демократичних цінностей, ринкових засад економіки, сучасних науково-технічних досягнень.

Мета курсу полягає в оновленні, поглибленні та систематизації знань щодо понять, структурних елементів, основних напрямів гуманізації освітнього процесу в закладі професійної (професійно-технічної) освіти в сучасних умовах, який сприятиме самоактуалізації особистості, розкритті теми превентивного виховання учнів, ролі технологій у досягненні сталої відповідальної поведінки учнів, сформованості імунітету до негативних впливів соціального оточення.

Завдання курсу:

- розкрити теоретико-методичні засоби гуманізації освітнього процесу майбутнього кваліфікованого робітника на сучасному етапі;
- охарактеризувати форми та методи (складові) гуманізації освітнього процесу діяльності у ЗП(ПТ)О;
- проаналізувати основні напрями гуманізації виховання;
- розкрити тему превентивного виховання;
- дослідити готовність майстрів до професійного використання педагогічних технологій.

Матеріали курсу спрямовано на розвиток *освітологічної, андрагогічної, професійно-педагогічної та інноваційної* компетентностей та компетентності з *професійно-особистісного розвитку* педагогічних працівників.

Курс розраховано на 6 год., із яких 2 год. – лекція, 4 год. – семінарські заняття.

Курс розроблено для педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти галузі знань 01 «Освіта» на всіх етапах курсів підвищення кваліфікації за різними моделями навчання (очною, заочною, очно-дистанційною, дистанційною).

Профіль Типової освітньої програми електронного курсу «Гуманізація виховного процесу в закладі професійної освіти»

Обсяг курсу

0,2 ЄКТС кредиту

		На опанування матеріалів електронного курсу передбачено 6 академічних годин, що відповідає 0,2 ЄКТС кредиту
Рівень програми		Безперервний професійний розвиток фахівців шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти
А	Мета	
	полягає в оновленні, поглибленні та систематизації знань щодо понять, структурних елементів, основних напрямів гуманізації освітнього процесу в закладі професійної (професійно-технічної) освіти в сучасних умовах, який сприятиме самоактуалізації особистості; розкриття теми превентивного виховання учнів, ролі технологій у досягненні сталої відповідальної поведінки учнів, сформованості імунітету до негативних впливів соціального оточення.	
В	Характеристика типової програми	
1.	Функціональна спрямованість	Розвиток умінь щодо організації освітнього процесу у закладах професійної (професійно-технічної) освіти із застосуванням технологій виховання та навчання
2.	Фокус Типової програми	Програма зорієнтована на безперервний професійний розвиток педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти, здатних до організації освітнього процесу на високому науково-методичному рівні із застосуванням гуманізації виховного процесу
3.	Орієнтація Типової програми	Типова програма електронного курсу орієнтована на розвиток загальних і фахових компетентностей педагогічних працівників ЗП(ПТ)О в умовах формальної, неформальної та інформальної освіти
4.	Особливості типової програми	Типова програма електронного курсу орієнтована на розвиток загальних і фахових компетентностей педагогічних працівників ЗП(ПТ)О, які володіють широким спектром професійних навичок і компетенцій для успішного виконання своїх професійних функцій. Особливості електронного курсу: розкрити теоретико-методичні засоби гуманізації освітнього процесу майбутнього кваліфікованого робітника на сучасному етапі; ☐ охарактеризувати форми та методи (складові) гуманізації освітнього процесу діяльності у ЗП(ПТ)О; ☐ проаналізувати основні напрями гуманізації виховання; ☐ розкрити тему превентивного виховання; ☐ дослідити готовність майстрів до професійного використання педагогічних технологій. Проходження навчання за кожною темою завершується відповідним видом контролю (проблемно-пошукові питання, завдання для самостійної роботи, тести).
5.	Цільова група	Електронний курс розроблено для педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти галузі знань 01 «Освіта» на всіх етапах курсів підвищення кваліфікації за різними моделями навчання (очною, заочною, очно-дистанційною, дистанційною).
С	Професійні вимоги (компетенції) і продовження навчання	
1.	Професійні вимоги (компетенції)	Визначає посадова інструкція фахівця
2.	Продовження навчання	Типова програма передбачає можливість подальшого розширення та поглиблення знань, умінь, навичок педагогічних працівників ЗП(ПТ)О в системі неформальної та інформальної освіти.
Д	Стиль і методика навчання	
1.	Підходи до викладання і	Розвиток загальних і фахових компетентностей педагогічних працівників ЗП(ПТ)О у процесі їх практичного застосування,

	навчання	оновлення і поповнення професійних знань. Навчання проходить за різними моделями (очною, заочною, очно-дистанційною, дистанційною) із використанням компетентнісного, андрагогічного, особистісно-орієнтованого, діяльнісного підходів та інноваційних технологій навчання: інтерактивних, проблемних, кейс-технологій, практичних завдань, тестів тощо.
2.	Система оцінювання	Результати навчання за Типовою програмою оцінюються (зараховано/ не зараховано) на основі: підготовки відповідей на проблемно-пошукові питання, виконання завдань самостійної роботи, виконання тестових завдань.
Е	Програмні компетентності	
1.	Інтегральна компетентність	здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у сфері професійної діяльності або в процесі навчання, що передбачає проведення дослідження, використання теорій і методів менеджменту, педагогіки і психології на практиці
2.	Загальні компетентності <i>Освітологічна</i>	здатність інтегрувати знання із сучасної філософії та соціології освіти, освітньої політики й економіки освіти в цілісну стратегію професійної діяльності на засадах людиноцентризму, демонструвати відповідні цінності професійної діяльності
3.	Спеціальні (фахові) компетентності	андрагогічна компетентність – уміння визначати освітні потреби і запити, урахувати особливості мотивації, процесу навчання, застосовувати технології модерації, фасилітації, супервізії, визначати результати навчання, спонукати до рефлексії; професійно-педагогічна – здатність планувати, організувати та контролювати діяльність суб'єктів освітнього процесу закладів професійної освіти та власну професійну діяльність в умовах реформ і соціальних трансформацій; здатність до вибору оптимальних прийомів, методів та форм навчання, застосування інноваційних технологій на основі володіння технологіями створення сприятливих умов для навчального процесу. інноваційна – здатність педагога забезпечувати використання інновацій у освітньому процесі, поглиблювати спеціальні теоретичні знання з педагогічної інноватики, розвивати уміння ефективного застосування інноваційних педагогічних технологій на практиці через систему мотивів, знань, умінь, навичок, особистісних якостей педагога; компетентність з інформальної освіти та професійно-особистісного розвитку – здатність організувати професійний саморозвиток, самонавчання, самовдосконалення і самореалізацію впродовж життя шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти; розвивати (саморозвивати) і вдосконалювати (самовдосконалювати) професійно важливі якості особистості, цінності, що спрямовані на всебічний розвиток особистості всіх суб'єктів освітнього процесу як найвищої цінності суспільства тощо.
Ф	Програмні результати навчання	
	Знання і розуміння	- теоретико-методичних засобів гуманізації; - освітнього процесу майбутнього кваліфікованого робітника на сучасному етапі; - форм та методів (складових) гуманізації освітнього процесу діяльності у ЗП(ПТ)О; - основних напрямків, складових, мети, принципів гуманізації освітнього процесу;

		- сутності, принципів, мети, змісту, форм та методів громадянського виховання; - суті і структури педагогічної технології. - сучасної практики впровадження інноваційних педагогічних технологій; - сутності, завдань і функцій - технологію превентивного виховання. - нетрадиційних технологій превентивного виховання.
	Розвинені вміння	- аналізувати основні напрями гуманізації виховання; - класифікувати принципи гуманізації освітнього процесу; - проектувати навчально-пізнавальну діяльність здобувачів освіти із використанням технологій навчання і виховання;
	Диспозиції (цінності, ставлення)	- людиноцентризм, цінність особистості, просування демократичних цінностей у освітній процес, - готовність до змін, гнучкість, постійний професійний розвиток; - рефлексія власної професійної діяльності
Ключові слова Гуманізація, гуманізація виховання, превентивне виховання, технологія превентивного виховання, технологія виховного процесу, громадянське виховання, педагогічна технологія		

3. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ВИКЛАДУ ТА ЗАСВОЄННЯ МАТЕРІАЛІВ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

Зміст модулів	Кількість кредитів ЕКТС	Загальний обсяг годин	Загальний обсяг аудиторних годин	Аудиторні години				Спецкурси	Семінар-практикум	Самостійна робота	Самостійна робота (спецкурс)
				Лекції	Семінарські заняття	Тематичні дискусії	Науково-практичні конференції				
<i>1</i>											
Тема 1. Теоретичні засади гуманізації освітнього процесу в закладах професійної (професійно-технічної) освіти		2	2	2							
Тема 2. Сучасні технології виховання в закладі професійної освіти		4	4		4						
Разом		6	6	2	4						

4. ЗМІСТ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ ЗА ТЕМАМИ

ТЕМА 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ГУМАНІЗАЦІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗП(ПТ)О

План лекції

1. Гуманізація освіти як основа розвитку сучасної освіти України.
2. Сутність гуманізації освітнього процесу.
3. Характеристика та зміст процесу гуманізації освіти.
4. Основні напрямки, складові, мета, принципи гуманізації освітнього процесу.
5. Сутність, принципи, мета, зміст, форми та методи громадянського виховання.

1. Гуманізація освіти як основа розвитку сучасної освіти України.

Визначальною рисою розвитку сучасної цивілізації, принципово важливою її парадигмою є невідпинне зростання місця і ролі фундаментальних, прикладних, технологічних, інформаційних та особливо соціогуманітарних знань у різних сферах діяльності людини. З урахуванням тієї обставини, що людина, особистість є однією з реальних конкурентоспроможних ланок у цивілізаційному поступі сучасної України, то саме інтелект українських громадян, їх розум, освіченість європейського зразка можуть стати стратегічним курсом, який за умов належного ставлення та ефективного його використання державою здатний забезпечити трансформацію українського суспільства на справді демократичних і гуманістичних засадах.

З точки зору інноваційної педагогіки, новою якістю сучасної української освіти має бути належна якість не лише у навчанні, а й виховання, ступінь розвиненості особистості людини, яка навчається, її підготовленість до продовження навчання, самостійного життя.

Суспільству майбутнього потрібні люди з актуальними знаннями, гнучкістю і критичністю мислення, творчою ініціативою, високим адаптаційним потенціалом. Не менш важливими будуть такі якості як висока моральність, особистісна відповідальність, внутрішня свобода, налаштованість на досягнення мети, раціональним шляхом коректними засобами.

Згідно з основоположними принципами та ідеями Болонської декларації, гуманітарні знання повинні бути вільними від застарілих міфів, дріб'язкового неактуального матеріалу. Потрібно відкидати позитивістські пошуки надісторичних, універсальних стандартів, норм та ідеалів при викладенні соціально-гуманітарних дисциплін, оскільки вони є методологічно безплідними.

Динамізм та суперечливий характер розвитку українського суспільства, актуальні проблеми формування активної, творчої особистості, забезпечення виконання нею соціально необхідних завдань в сучасних умовах вимагають також, радикальних змін у структурі, якості та змісті гуманізації освіти.

Одним з принципів реалізації Державної Національної програми «Освіта (Україна – XXI ст.)» є гуманізація освіти, що полягає в утвердженні людини як найвищої цінності, у найповнішому розкритті її здібностей та задоволенні різноманітних освітніх потреб.

В той же час попередня загальноосвітня програма не відповідає вимогам часу, вичерпала себе, свій потенціал і має бути здійснене радикальне переосмислення освітньої теорії і практики на базі нових теоретико-методологічних і світоглядних підходів з метою відновлення гуманістичної складової освітньої системи. Мова йде не про відкидання всього чи навіть переважної більшості попереднього педагогічного досвіду, а про його переосмислення з нових позицій, соціальних і методологічних реалій, формування нової інтегративної цілісності, що об'єднує як попередній досвід, так і педагогічні новації на нових засадах (характер інноваційного процесу в освіті). В першу чергу постає питання про суть цих новацій, про співвідношення змінних та стабільних компонентів у соціальних процесах та структурах, про шляхи трансформації традиційного, усталеного на нове та незвідане.

Для визначення нової парадигми освіти її прихильники частіше за все використовують слова «уніфікована», «інтегрована», «глобальна освіта» - це «інформаційне суспільство» (духовний розвиток людства). Інформаційне суспільство продукує в загальноосвітньому обсязі такі риси суспільного буття, які вимагають нових підходів до формування суспільно-функціональних та ціннісних компонентів суспільства. В першу чергу

Йдеться про надзвичайну ефективність використання інформації як основи технологічного процесу, що різко прискорює розвиток суспільства в цілому і дозволяє за короткий час задовольнити основні матеріальні потреби всіх його членів. Тим самим створюються засади для формування над матеріальною системою соціальних цінностей, де пріоритети належать не матеріальним інтересам та споживацьким орієнтаціям, а оволодінню знаннями і формування етичного підґрунтя взаємодії людей один з одним та з навколишнім світом – як природним, так і соціальним. В умовах інформаційного суспільства основним джерелом розвитку суспільства стає саме індивідуальна творчість кожної людини, що зовсім по-новому ставить саму проблему взаємодії інтересів соціального розвитку та всебічного розвитку людини.

2. Сутність гуманізації освітнього процесу.

Такий рівень розвитку суспільства – це поки що тільки перспектива яка формується уже сьогодні. А тому принципи, що повністю реалізуються в соціальній системі інформаційного суспільства в майбутньому, повинні закладатись в освітній програмі вже зараз. Звідси і впливає одна з важливіших складових парадигми освіти – випереджаюча функція розвитку системи освіти в сучасному суспільстві. Пояснюється це в першу чергу якісно новим масштабом детермінуючого впливу системи освіти на формування реалій інформаційного суспільства, яке вперше визначається не стільки станом матеріального, скільки характером духовного виробництва і може стати реальністю тільки через розвиток відповідних освітніх тенденцій в суспільстві.

Найбільш практичне значення для реформування системи освіти має стати аксіологічний аспект нової парадигми освіти – це нова система цінностей і етичних відносин між викладачем і здобувачем освіти. Центральною цінністю виступає, особа, особистість, оскільки розвиток саме її потенцій і можливостей, процес творчої само актуалізації є абсолютною метою і суспільного розвитку, і функціонування системи освіти. Це положення набуло нормативного характеру, оскільки вимога спрямованості освіти на всезагальний розвиток людини міститься в Загальній декларації прав людини «Освіта повинна бути спрямована на повний розвиток людської особи і збільшення поваги до прав людини і основних свобод. Освіта повинна сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружби між усіма народами, расовими або релігійними групами...». Звідси прямо і витікає пріоритетність гуманітарних цінностей системи освіти. Саме їх розвитком зумовлюється процес гуманізації та гуманітаризації освіти на сучасному етапі, як головний напрям змістовного реформування системи освіти. Передбачається не тільки формування певної системи знань, умінь, навичок а й розвиток духовності в контексті гармонійної взаємодії всіх індивідуальних процесів світосприйняття. Особливого значення тут набуває формування етично обумовленої мотивації навчання, орієнтованої на само актуалізацію системи індивідуальних цінностей та гуманістичних характеристик системи взаємовідносин між викладачем і здобувачем освіти. Становлення особистості в тісному поєднанні оволодіння культурними, політичними, правовими знаннями та цінностями є безпосереднім джерелом тієї багатогранності та гармонійності, що виступають вирішальними критеріями особистісного буття. Створення умов для само актуалізації особистості можливе тільки в рамках нової моделі освіти, інтегрованої з глобальними модернізаційними процесами в суспільстві. Втілення нової гуманістичної парадигми освіти буде здійснюватися в процесі подолання негативних наслідків авторитаризму: «гвинтикові» моделі освітнього процесу, коли здобувач освіти розглядається тільки як об'єкт, монополізму держави в освітній політиці, тотальної заідеологізованості навчання і виховання, його уніфікація, що нівелює особистість.

На місце старих підходів мають прийти нові, що ґрунтуються на принципах демократії, гуманізації, гуманітаризації, безпервності освітнього процесу і гармонійному поєднанні досягнень національної науки та світових досягнень.

Розвиток освіти та науки залежить від пріоритетних завдань суспільного розвитку будь-якої країни – від цього напрямку залежать і якість життя народу, суспільна безпека.

Програма реформування освіти передбачає державне, регіональне замовлення відповідно до потреб суспільства, розширення автономії ЗП(ПТ)О і демократизацію їх внутрішнього життя, посилення державного контролю за якістю освітнього процесу. В той же час ставиться наголос на оновленні матеріально-технічної бази, поліпшення підручників для загальноосвітніх, професійних закладів, їх уніфікація.

До найбільш значимих та фундаментальних підходів концептуалізації освіти слід віднести розгляд проблем нових підходів до визначення сутності людини та гуманітарної системи освіти, соціокультурної переорієнтації системи освіти у контексті нових підходів до розгляду взаємовідношень людини і суспільства, глобально-екологічного виміру взаємовідносин між людиною та природою.

Гуманітарною складовою професійної освіти, безумовно є викладення гуманітарних дисциплін у закладах професійно-технічної освіти. На сьогоднішній день є багато розробок в цій галузі: поєднання середньої освіти з продовженням її напрямків у системі професійної; диференціація освіти та її багатоступеневого рівня.

Перш за все мотиваційні чинники обумовлюють успішне становлення особистості, набуття професійних знань, умінь, навичок.

Ще в середині 80-х років обговорювалась проблема «вузького техніцизму». Під техніцизмом освіти розуміється таке наповнення змісту професійної освіти, яке породжує «противагу» гуманізації, що проявляється у формуванні «раціоналістичної» картини сучасного життя, де кваліфікований робітник повинен виконувати професійні завдання, виробляти продукцію, розробляти нові сучасні технологічні пристрої, які б надійно працювали. За це вони несуть відповідальність перед суспільством і одержують заробітну плату. Такий же підхід панує і у сфері професійно-технічної освіти: здобувач освіти, як майбутній висококваліфікований фахівець, повинен отримати певні знання, вміння і опанувати навички, які б дозволили б йому у майбутньому вирішувати професійні проблеми.

Тому проблема підготовки сучасних кваліфікованих кадрів лежить не в виключно професійно-технічній, а в психолого-педагогічній сфері. Система професійної освіти повинна, перш з все, забезпечувати розвиток особистості, а вже особистість стає носієм професійних знань. Це означає, що не хутяючі підготовкою професійної праці, виховати сучасну особистість, яка буде здатна до самовдосконалення і саморозвитку.

Гуманістична, особистісна орієнтація професійної підготовки передбачає звернення головної уваги на ціннісно-мотиваційну домінанту особистості, котра визначає спрямованість зокрема професійну. Головною домінантою у роботі із здобувачами освіти має стати орієнтація на успішність у навчанні з наголосом на її процес і результат, а не залякування здобувача освіти поганою оцінкою, чи можливістю втрати стипендії.

Випускник ЗП(ПТ)О має бути різнобічно освіченим, оскільки нульові знання в інших областях, крім його професії, не дозволять йому стати сучасним професіоналом, досягнути успіху в певному виді діяльності.

Гуманізація життя визначає необхідність формування у здобувача освіти не тільки потреби в освіті, але й потреби в альтруїзмі як життєвої філософії у сучасному непевному світі. Прийшов час коли теорія Людини стала ведучою, основоположною у сучасному знанні.

Розглянемо гуманізацію освіти як крок до впровадження нової гуманістичної ідеології у суспільстві. Під терміном «гуманізація» розуміється залучення здобувача освіти до вироблених суспільством цінностей, насамперед – так званих загальнолюдських цінностей, які мають вирішальне значення для людини, його виживання і розвитку як суспільства. Це – залучення до здорових моральних цінностей, етиці, яка панує зараз, в межах сучасного соціуму, в межах нашої цивілізації. Наголошення іде на гуманістичному підході – у противагу досить розповсюдженій довірі до гуманізації, рівно як до поглядів, які побудовані на містифікованому сприйнятті світу, в якому людині відводиться роль пасивна і залежна.

Гуманізм пережив нелегкі часи, особливо у бурхливому, часто безжальному ХХ столітті, але у цілому гуманістична система підходів, дій – ця система «приречена» на

історично довге і плідне існування, а можливо і на безсмертя. Сьогодні вже непотрібні докази для того, що саме існування нашого майбутнього залежить від визнання цінності людини як особистості, його гуманізму, утвердження права на його вільний розвиток та прояв своїх здібностей, опіки про його благо як критерію оцінки суспільних відносин та соціального прогресу.

За умови гуманізації освіти, іншими словами, при побудові освітніх систем, спрямованих на забезпечення прав особистості, на розвиток, самовизначення й визнання її самоцінності, змінюється ціннісна парадигма, у якій домінуючими стають морально-етичні цінності.

3. Характеристика та зміст процесу гуманізації освіти.

Зміст поняття гуманізація цілком виведено з латинського *humanos*, тобто людський, і словники пропонують ряд визначень, серед яких, зокрема, під гуманізацією розуміється олюднення техніки, роботи, побуту і т.д. Під гуманізацією розуміє обумовлену моральними нормами й цінностями систему становлення особистості, її ставлення до соціальних об'єктів (людей, колективу істот), яке відтворюється у свідомості як співчуття і реалізується у спілкуванні й діяльності у таких вчинках, як допомога, співчуття, співробітництво.

Виявлення сутнісних характеристик гуманізації освіти вимагає розгляду ключового поняття – гуманізм, яке ще не одержало однозначного визначення і нерідко ототожнюється з гуманністю. Проблеми людини, гуманізму завжди були ключовими у суспільному процесі і, мабуть, ще довго вони не втратять своєї гостроти й привабливості. Представники різних наук: філософи, психологи, соціологи, педагоги по-різному тлумачать поняття гуманізм. Гуманізм у загально-філософському розумінні – це соціально-ціннісний комплекс ідей, що стверджують ставлення до людини як до вищої цінності, що визнають її право на волю, щастя, розвиток і творчий прояв своїх фізичних і духовних сил. Гуманність виступає як методологічна основа формування всіх кращих якостей розвитку професійних здібностей майбутніх конкурентоспроможних фахівців, як джерело їхніх життєвих сил. Ми дотримуємося сучасного розуміння терміна гуманність як системи поглядів і переконань, що стверджує високе звання людини, її цінності як особистості, котра має право на волю, щастя, розвиток своїх задатків і перетворення їх у стійкі здібності.

Методологічною основою формування рис гуманності завжди вважався інтелект особистості. Однак у науково-соціальному аспекті педагогічної технології актуальне місце займає загальновідомий термін «інтелект соціальний». Його розуміння викладачами, здобувачами освіти дає змогу передбачити форми, методи та прийоми формування рис гуманності, що мають пріоритет при вдосконаленні професійних навичок та умінь, розвитку організаторських здібностей, які є такими важливими у реальній педагогічній практиці.

На межі 80 - 90-х років минулого століття термін гуманізація розглядався як один із принципів світогляду (в тому числі моралі), в основі якого лежать переконання у безмежних можливостях особистості та її здатність до вдосконалення, до вимог особистої волі та захисту громадянських прав, у тому числі права на щастя й задоволення потреб та інтересів, які мають бути кінцевою метою громадської діяльності. Громадська діяльність створює сукупність емоційних переживань, а зміна позицій у пізнавальній діяльності та спілкуванні формує у здобувачів освіти гуманне ставлення до іншої особистості та її вчинків. Закономірності становлення та розвиток рис гуманності здобувачів освіти, а також механізм їх функціонування є важливим аспектом відродження національної духовності громадян суверенної України без певних ідеологічних догм та випадковості.

Вчені по-різному визначають поняття гуманізації. О. Барно зазначає, що гуманізація – це визначення людини як особистості, яка має право на розвиток своїх особистостей та їх реалізацію в суспільстві і утвердження свого місця в житті [13; с. 6]. На думку Є. Шиянова, гуманізація – це соціально-ціннісна й морально-психологічна основа громадського життя, відносин між людьми. Відповідно вона характеризує ідейні основи освіти як суспільного

явища [19; с. 80]. М. Добрускін визначає, гуманізацію – як сукупність філософських, гносеологічних, психологічних, соціально-культурних і дидактичних поглядів, що визначають цілі й завдання вищих навчальних закладів у підготовці й вихованні майбутнього фахівця як творчої особистості [6; с. 5].

Гуманізація – поняття, яке відображує складне і багатопланове явище, пов'язане з розв'язанням проблем докорінного реформування освіти, і не передбачає механічного збільшення кількості дисциплін гуманітарного циклу, що включаються до освітнього процесу. Отже, гуманізація освіти – соціально-педагогічний феномен, що відбиває сучасні суспільні тенденції у побудові й функціонуванні системи освіти. Сутність даного феномена виявляється на перетинанні декількох значенневих координат. Насамперед гуманізація освіти являє собою процес, спрямований на розвиток особистості як суб'єкта творчої праці, пізнання й спілкування. Гуманізація становить найважливішу характеристику способу життя педагогів і вихованців, вона припускає, справді, людські (гуманні) відносини між ними в педагогічному процесі. Нарешті, гуманізація – ключовий елемент нового педагогічного мислення, що змінює погляд на характер і суть освітнього процесу, в якому і педагоги, і вихованці – суб'єкти розвитку своєї творчої індивідуальності.

Провідна ідея гуманізації освіти – розвиток активно-творчих можливостей людини, її інтелектуально-моральної волі. Вона обумовлює мету як загальної, так і професійної освіти, а її реалізація вимагає умов для розвитку й збагачення пізнавального, емоційно-вольового і морального потенціалу особистості.

4. Основні напрямки, складові, мета, принципи гуманізації освітнього процесу.

Гуманізація - це процес створення умов для самореалізації, самовизначення здобувачів освіти, орієнтація освітнього процесу у професійно-технічних навчальних закладах насамперед на процеси формування особистості у всій багатогранній повноті її інтелектуального, культурного, психологічного і соціального розвитку.

Кінцевою метою професійно-технічної освіти, яка заснована на принципах гуманізації повинно стати виховання не лише фахівця, а насамперед суспільно активної свідомої особистості.

У процесі гуманізації освіти духовність постає інструментом розвитку особистості та виховання сучасної молоді на засадах людяності, співпереживання, толерантного відношення до оточуючих.

У процесі гуманізації освіти завдання педагога – виховувати навчаючи.

Наступним напрямом процесу гуманізації освіти в Україні є визначення траєкторії особистої гуманної педагогіки кожного педагога.

Наступним напрямом процесу гуманізації освіти є прагнення педагога до рівноправного спілкування зі своїми здобувачами освіти.

Не менш важливим напрямом процесу гуманізації сучасної освіти в Україні, можна назвати індивідуалізацію навчання.

Наступний напрям гуманізації освіти - перетворення взаємодії педагога й здобувачів освітнім у процесі навчання на засіб їхнього творчого саморозвитку.

Складові гуманізації освітнього процесу:

- національна спрямованість виховного процесу;
- пріоритетність громадянського виховання;
- превентивна педагогіка;
- дитиноцентризм;
- самоствердження особистості за умов педагогічної підтримки;
- творча спрямованість виховного процесу.

Заклад освіти був і завжди залишається центром виховання в людині майбутнього громадянина дзеркальної чистоти, високої духовності, доброти і чуйності, радості пізнання, доброзичливості і людяності.

Вимоги до педагога (за В.О. Сухомлинським):

- любов до власної справи;
- вимога високої кваліфікації;
- вимога творчого підходу педагога до навчання і виховання;
- вимога високих моральних якостей.

Основні напрями гуманізації виховання.

Гуманізація виховання – це внесення в виховний процес головних засад: людинолюбства, співпереживання та урівноваження усіх її учасників.

Існує п'ять основних напрямків, якими повинен керуватись педагог у забезпеченні гуманізації виховання:

1. Підтримувати процес створення особистості у кожному вихованці.
2. Допомогати здобувачеві освіти пізнати свій внутрішній світ.
3. У кожному виховному процесі педагог повинен враховувати індивідуальність.
4. Із усіх слабких сторін здобувача освіти робити його переваги.
5. Виховувати в здобувачеві освіти відповідальність за свої вчинки і вчинки друзів як колективу.

Дотримуючись основних принципів та закономірностей гуманності педагогам вдасться виростити націю впевнених, обізнаних, світолюбивих та гідних громадян.

Модернізація змісту гуманістичного виховання, його форм та методів, виховних технологій на основі впровадження інноваційних педагогічних технологій та новітніх досягнень вітчизняної психолого-педагогічної науки і практики:

- Метою виховної діяльності різних закладів освіти є виховання і розвиток творчого потенціалу та соціальної активності особистості, формування її системи гуманістичних цінностей.
- Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні.
- Метою виховання є становлення громадянина України, патріота своєї країни, готового самовіддано розбудовувати її як суверенну, незалежну, демократичну, правову і соціальну державу, здатного виявляти національну гідність, знати свої обов'язки і права, цивілізовано відстоювати їх, сприяти громадянському миру і злагоді в суспільстві, поводитися компетентно, бути конкурентноспроможним, успішно самореалізуватися в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал, носій культури.

Мета гуманістичного виховання конкретизується через систему таких виховних завдань:

- забезпечення сприятливих умов для самореалізації особистості відповідно до її інтересів та суспільних вимог;
- реалізація індивідуального підходу до особистості, відмова від уніфікації в процесі виховання, від орієнтації на «усередненого» вихованця;
- сприяння набуттю здобувачам освіти соціального досвіду, успадкуванню ними духовних надбань українського народу;
- виховання національної свідомості, любові до рідної землі, родини, свого народу, держави;
- формування мовної культури, оволодіння і вживання української мови як духовного коду нації;
- забезпечення духовної єдності поколінь, виховання поваги до батьків, старших за себе, турбота про молодших і хворих;
- виховання правової культури, поваги до Конституції України, законів України, державної символіки;
- культивування кращих рис українського менталітету: працелюбності, свободи, зв'язку із природою, поваги до жінки, толерантності;
- формування почуття господаря: господарської відповідальності, підприємливості, ініціативності, свідомого ставлення до життя в умовах ринкових відносин;

- охорона й зміцнення фізичного, психічного та духовного здоров'я;
- забезпечення базової культури, розвиток естетичних потреб і почуттів;
- формування екологічної культури, гармонізація відносин особистості з природою;
- спонукання зростаючої особистості до протидії проявам аморальності, правопорушенням, бездуховності, антигромадській діяльності.

Основні принципи гуманістичного виховання:

- принцип національної спрямованості виховання;
- принцип культуровідповідності;
- принцип гуманізації виховного процесу;
- принцип суб'єкт-суб'єктної взаємодії;
- принцип цілісності;
- акмеологічний принцип;
- принцип особистісної орієнтації;
- принцип життєвої смислотворчої самодіяльності;
- принцип полікультурності;
- принцип технологізації;
- принцип соціальної відповідності;
- принцип превентивності.

Технологія виховного процесу є послідовним розгортанням педагогічної діяльності та спілкування, спрямованих на досягнення конкретної виховної мети у педагогічній системі та її підструктурах.

Складовими виховних технологій є *форми організації* (індивідуальні, групові, колективні), *методи* як способи впливу на дітей та молодь, *прийоми та засоби* виховання. Виховні технології ґрунтуються не на механізмах зовнішнього підкріплення (заохочення, покарання тощо), а на рефлексивно-вольових механізмах (співпереживання, позитивне емоційне оцінювання), які апелюють, насамперед, до самосвідомості та творчого ставлення вихованців до суспільних норм і цінностей.

До найбільш ефективних належить інтерактивні технології, за допомогою яких педагог у ході спілкування з вихованцем, інтерпретує життєві події, впливає на конструювання ним своїх особистісних дій, сприяє активізації діяльності вихованця, вправляє його у самоконтролі та саморегуляції.

Впровадження інтерактивних технологій здійснюється за такими напрямками:

- у процесі викладання предметів гуманітарного та природничого циклів;
- у процесі позанавчальної виховної діяльності, у роботі з батьками;
- через заклади освіти, соціальні служби, спеціальні заклади;
- через взаємодію з дитячими і молодіжними громадськими організаціями;
- через діяльність органів учнівського самоврядування;
- через законодавчу політику у галузі освіти, охорони здоров'я, соціальної діяльності щодо виховної роботи із здобувачами освіти.

Складовою цілісного освітнього процесу у закладах професійної (професійно-технічної) освіти є професійне виховання, яке є основою формування і розвитку професійної культури здобувачів освіти, їх підготовки до активної трудової діяльності та суспільного життя.

Основними напрямками освітньої діяльності професійно-технічних навчальних закладів є:

- інтелектуалізація професійно-технічної освіти, врахування наукових досягнень у різних галузях економіки, еколого-культурологічний підхід до її здійснення;
- розвиток творчих можливостей і здібностей здобувачів освіти;
- формування в колективах здобувачів освіти престижності праці, підвищення ролі робітничих професій, розуміння їх значення в особистісному розвитку та місця у соціально-економічному розвитку держави;
- збереження національної культури, традицій та звичаїв народів, що проживають в Україні, підтримка почуття національної самосвідомості у поєднанні з розумінням місця і ролі свого народу і країни в розвитку світової культури;

- створення умов для формування моральної свідомості, позитивної мотивації на здоровий спосіб життя, громадянської позиції, виховання патріотизму майбутніх фахівців;
  - розвиток культури міжетнічних і міжособистісних стосунків здобувачів освіти.
- На сучасному етапі розвитку професійно-технічної освіти увага органів державної влади, педагогічних колективів спрямовується на:
- розвиток демократичного і толерантного стилю керівництва освітнім процесом; підвищення соціального статусу виховання у системі професійно-технічної освіти;
  - забезпечення взаємодії професійно-технічних закладів освіти з усіма соціальними інститутами, відповідальними за виховання;
  - посилення взаємозв'язку сім'ї і педагогічних колективів професійно-технічних навчальних закладів;
  - активне впровадження новітніх виховних форм і методів у педагогічну практику;
  - створення системи психолого-педагогічної, медико-соціальної адаптації і реабілітації молоді;
  - сприяння розвитку системи самоврядування, самодіяльної технічної, художньої творчості, створення різноманітних громадських об'єднань здобувачів освіти;
  - профілактику і подолання негативних явищ в середовищі здобувачів освіти; гуманізацію взаємин суб'єктів виховного процесу;
  - розвиток здобувачів освіти за інтересами, забезпечення їхніх потреб в особистісній, професійній самореалізації.

5. Сутність, принципи, мета, зміст, форми та методи громадянського виховання.

Сутність громадянського виховання.

Громадянське виховання - процес формування громадянськості як інтегрованої якості особистості, що надає людині можливість відчувати себе морально, соціально, політично, юридично дієздатною та захищеною.

Громадянська освіта – навчання спрямоване на формування знань про права і обов'язки людини.

Підходи виховання громадянина:

- науковий підхід;
- конкретно-історичний підхід;
- діяльнісний підхід;
- системний підхід;
- особистісно-зорієнтований підхід.

Принципи громадянського виховання.

Принцип гуманізації та демократизації освітнього процесу:

- принцип самоактивності й саморегуляції;
- принцип системності;
- принцип комплексності та міждисциплінарної інтегрованості;
- принцип наступності та безперервності;
- принцип культуровідповідності;
- принцип інтеркультурності.

Мета громадянського виховання – сформувати свідомого громадянина-патріота, тобто людину, якій притаманні особистісні якості й риси характеру, спосіб мислення, вчинки та поведінка, спрямовані на розвиток демократичного громадянського суспільства в Україні.

Завдання громадянського виховання:

- визнання й забезпечення в реальному житті прав людини як гуманістичної цінності та єдиної норми всіх людей без будь-яких дискримінацій, на чому будується відкрите, демократичне, громадянське суспільство;
- усвідомлення взаємозв'язку між ідеями індивідуальної свободи, прав людини та її громадянською відповідальністю;

- формування національної свідомості, належності до рідної землі, народу; визнання духовної єдності поколінь та спільності культурної спадщини; виховання почуття патріотизму, відданості у служінні Батьківщині;
- утвердження гуманістичної моралі та формування поваги до таких цінностей як свобода, рівність, справедливість;
- формування соціальної активності особистості на основі соціальних умінь: готовність до участі у процесах державотворення, здатність до спільного життя та співпраці у громадянському суспільстві, готовність взяти на себе відповідальність; здатність розв'язувати конфлікти у відповідності з демократичними принципами, здатність до самостійного життєвого вибору на основі гуманістичних цінностей;
- формування працелюбності особистості, відповідальності за свої дії;
- формування політичної та правової культури засобами громадянської освіти, яка забезпечує знання про політичні системи та владу на всіх рівнях суспільного життя, про закони та законодавчі системи; виховання поваги до Конституції України, законодавства, державної мови;
- розвиток критичного мислення, що забезпечує здатність усвідомлювати та відстоювати особисту позицію в тих чи інших питаннях, вміння знаходити нові ідеї та критично аналізувати проблеми, брати участь у дебатах, вміння переосмислювати дії та аргументи, передбачати можливі наслідки дій та вчинків;
- вміння визначати форми та способи своєї участі в житті суспільства, спілкуватись з демократичними інститутами, органами влади, захищати і підтримувати закони та права людини, бути обізнаним зі способами соціального захисту;
- формування інтеркультурного менталітету, сприйнятливості до культурного плюралізму, загальнолюдських цінностей, толерантного ставлення до інших культур і традицій;
- вироблення негативного ставлення до будь-яких форм насильства; активне попередження тенденцій до виявлення деструктивного націоналізму, проявів шовінізму, фашизму, месіанських налаштованостей.

Зміст громадянського виховання:

- Виховання громадянина має бути спрямованим передусім на розвиток патріотизму.
- З патріотизмом органічно поєднується національна самосвідомість громадянина.
- Одним з головних показників громадянської зрілості є збереження української мови, ґрунтовне володіння нею.
- Важливе місце у змісті громадянського виховання посідає формування культури міжетнічних стосунків.
- Громадянське виховання має стимулювати також розвиток планетарної свідомості.
- Визначальною характеристикою громадянської зрілості як результату громадянського виховання є розвинена правосвідомість.
- Важливою складовою змісту громадянського виховання є розвиток політичної культури.
- Найважливішою складовою громадянської свідомості є моральність особистості.
- Значне місце у змісті громадянського виховання посідає формування культури поведінки особистості.
- Важливою складовою змісту громадянського виховання є розвиток мотивації до праці.

Форми та методи громадянського виховання.

Активні методи, що базуються на демократичному стилі взаємодії й спрямовані на самостійний пошук істини, сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи й творчості:

- ситуаційно-рольові ігри,
- соціодрама,
- метод відкритої трибуни,
- соціально-психологічні тренінги,
- інтелектуальні аукціони,
- «мозкові атаки»,
- метод аналізу соціальних ситуацій з морально-етичним характером,

- ігри-драматизації тощо.

Традиційні методи - бесіди, диспути, лекції, семінари, різні форми роботи з книгою, з періодичною пресою, самостійне рецензування тощо.

Виховання громадянина України покладається на освітньо-виховні заклади (як формальної, так і неформальної освіти): дошкільні навчальні заклади, школи, професійно-технічні училища, вищі навчальні заклади – інститути та університети, позашкільні заклади освіти, клуби, центри, бібліотеки; установи культури, громадські (неурядові) організації.

Виконувати завдання громадянського виховання мають також засоби масової інформації шляхом публікації відповідних матеріалів, підготовки та випуску навчальних теле- та радіопередач.

Важлива роль у формуванні громадянськості належить сімейному вихованню.

Останнім часом зростає вплив церкви та її інститутів на формування світоглядних орієнтацій особистості.

ТЕМА 2.

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВИХОВАННЯ В ЗПО

Питання для обговорення семінарського заняття

1. Реалії сьогодення професійно-технічної освіти.
2. Суть і структура педагогічної технології.
3. Сучасна практика впровадження інноваційних педагогічних технологій.
4. Сутність, мета, завдання і основні функції превентивного виховання.

5. Сутність, завдання і функції технологій превентивного виховання.
6. Технологія превентивного виховання.
7. Нетрадиційні технології превентивного виховання.

1. Реалії сьогодення професійно-технічної освіти

Нині в центрі уваги педагогічної громадськості: заклади професійної освіти покликані забезпечувати ринок праці кваліфікованими робітниками, здатними успішно працювати із найсучаснішими виробничими технологіями. Для цього динамічно оновлюється нормативно-правова база: забезпечується правове регулювання функціонування системи професійно-технічної освіти, всіх її рівнів і підсистем, діяльності навчальних закладів різних типів та форм власності, організації різних форм навчання. До речі, розпочалася робота над проектом нового Закону України «Про професійне навчання».

Цей Закон регулюватиме суспільні відносини, спрямовані на забезпечення для громадян прав рівного доступу до професійної освіти з урахуванням потреб ринку праці у кваліфікованих робітниках та фахівцях середньої ланки в умовах інтеграції України у міжнародний економічний і освітній простір.

Прийнято низку постанов Кабінету Міністрів України щодо модернізації підготовки кваліфікованих робітників, зокрема: «Про внесення змін до Порядку надання робочих місць для проходження учнями, слухачами професійно-технічних навчальних закладів виробничого навчання та виробничої практики» (від 26 червня 2013 р. №503); «Про внесення змін до Положення про професійно-технічний навчальний заклад» (від 26 червня 2013 р. №505); «Про внесення змін до Положення про ступеневу професійно-технічну освіту» (від 26 червня 2013 р. №456).

Із врахуванням реалій сучасності, ступневості професійно-технічної освіти, можливостей навчання за різними формами й видами професійної підготовки затверджено та впроваджено нові Типові правила прийому до професійно-технічних навчальних закладів (наказ Міністерства освіти і науки України від 14 травня 2013 р. № 499, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 29 травня 2013 р. за № 823/23355). Коротко зупинимося на аспектах функціонування цієї освітньої галузі.

Видатна учена в галузі професійної педагогіки академік Н. Ничкало професійно-технічну освіту визначає як складову системи освіти України, що є комплексом педагогічних і організаційно-управлінських заходів, спрямованих на забезпечення оволодіння громадянами знаннями, вміннями й навичками в обраній ними галузі професійної діяльності, розвиток компетентності та професіоналізму, виховання загальної і професійної культури.

Важливим є те, що підготовка робітничих кадрів здійснюється, переважно, за рахунок держбюджету. Зауважимо, що розміщення державного замовлення здійснюється на конкурсній основі з укладанням із виконавцем замовлення державного контракту.

Якість професійно-технічної освіти безпосередньо залежить від педагогічної майстерності викладача чи майстра виробничого навчання, від їхніх здатностей зреалізувати модель такої педагогічної взаємодії, яка допоможе випускникові продуктивно працювати вже з перших місяців роботи за фахом. Оновлення змісту професійно-технічної освіти прямо пов'язане зі стандартизацією цієї освітньої галузі. Зазначимо, що розроблення державних стандартів професійно-технічної освіти вирішує низку актуальних завдань, зокрема: проведення єдиної державної політики в сфері професійно-технічної освіти; формування єдиного освітнього простору в Україні; забезпечення в усіх регіонах і галузях економіки еквівалентності професійно-технічної освіти й визнання кваліфікацій та документів про професійно-технічну освіту; усунення відмінностей у вимогах до підготовки конкурентоспроможних на ринку праці кваліфікованих робітників і молодших спеціалістів та в термінології, що використовується у професійно-технічній освіті; створення нормативної бази для функціонування кваліфікаційних рівнів професійно-технічної освіти відповідно до Національної рамки кваліфікацій. Є й проблеми, що стримують розвиток професійно-технічної освіти України, гальмують її динамічне входження до європейського освітнього простору. Так, сьогодні практично немає взаємодії центральних та регіональних органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій, навчальних закладів при формуванні державного замовлення на підготовку робітничих кадрів. Не менш важливою

проблемою професійно-технічної освіти, зокрема щодо створення ефективних умов реалізації сучасних педагогічних технологій, є вкрай недостатнє матеріально-технічне забезпечення. Крім того, існує нагальна потреба в модернізації змісту й підвищенні якості професійно-технічної освіти, які задовольняли б потреби роботодавців. Йдеться про розроблення сучасних державних стандартів професійно-технічної освіти, які мають орієнтуватися на результати навчання, на цілеспрямоване формування професійної компетентності випускників, різнобічний розвиток особистісних якостей. Актуальність цього важливого питання підкріплюється ще й тим, що поки що не розроблено нових професійних стандартів, які мають бути в основі державних стандартів професійно-технічної освіти. Вказані проблеми не можуть бути розв'язані без впровадження правових норм діяльності усіх учасників освітнього процесу. Йдеться про нову редакцію Закону України «Про освіту», про прийняття Закону України «Про професійну освіту» та інших нормативно-правових документів.

2. Суть і структура педагогічної технології

Розвиток освітніх процесів в сучасному суспільстві, величезний досвід педагогічної інновації. Авторських шкіл і вчителів новаторів, результати психолого-педагогічних досліджень постійно вимагають узагальнення і систематизації. Одним із засобів розв'язання цієї проблеми є технологічний підхід, застосування поняття «технологія» до сфери освіти, до педагогічних процесів.

Освіта – це індустрія, яка спрямована в майбутнє

С.Т.Каніца

Технологія – від грецької *techne* – мистецтво, майстерність і *logos* – учіння. Термін «педагогічна технологія» - в буквальному перекладі означає вчення про педагогічне мистецтво, майстерність.

Педагогічна (освітня) технологія – це система функціонування всіх компонентів педагогічного процесу, яка побудована на науковій освіті, запрограмована в час і в просторі і приводить до належних результатів.

Провідником у будь-якій технології вважається детальне визначення кінцевого результату і точне досягнення його. А передумовами застосування поняття «технологія» щодо процесів у виробничій чи соціальній сфері є їх запрограмованість, окресленість кінцевих властивостей передбаченого продукту, засобів його створення, цілеспрямоване моделювання умов їх здійснення, а також реальне функціонування цих процесів.

Основні сучасні педагогічні технології:

1. Інформаційно-розвивальні, які передбачають виклад педагогом теоретичних відомостей під час проведення лекції або семінарського заняття; організацію самостійної роботи учнів з вивчення нових знань з теоретичних джерел, інструкцій, комп'ютерних засобів навчання.
2. Діяльнісні, спрямовані на підготовку професіонала, здатного кваліфіковано розв'язувати виробничі завдання. Ці технології передбачають проведення аналізу виробничих ситуацій, розв'язання ситуативних виробничих завдань, ділові ігри, моделювання професійної діяльності в навчальному процесі, організацію професійно спрямованої дослідницько-пошукової роботи тощо.
3. Розвивальні, спрямовані на професійний розвиток майбутнього фахівця, здатного творчо працювати, самостійно визначати способи і засоби вирішення проблемних виробничих ситуацій тощо. До цих технологій входять - проблемне навчання, проблемні лекції, семінари, навчальні дискусії, лабораторно-практичні роботи з елементами дослідництва, діяльності, ігри.
4. Особистісно орієнтовані, метою яких є формування активної, творчої особистості майбутнього фахівця, здатного самостійно будувати і коригувати свою навчально-пізнавальну діяльність. До цих технологій входить аудиторна (незначна) і позааудиторна самостійна діяльність учнів, робота за індивідуальним планом, дослідницька робота, метод проектів.
5. Технологія критичного мислення. Критичне мислення - той тип мислення, який допомагає критично ставитися до будь-яких тверджень, не брати нічого на віру без доказів, але бути

при цьому відкритим новим ідеям, методам. Критичне мислення - необхідна умова свободи вибору, якості прогнозу, відповідальності за власні рішення.

6. Проектна технологія. Мета технології - стимулювати інтерес учнів до певних проблем, що передбачає володіння певною сумою знань і через проектну діяльність, яка передбачає вирішення цих проблем, вміння практично застосовувати отримані знання

7. Ігрові технології. Гра поряд із працею й навчанням - один з основних видів діяльності людини, дивний феномен нашого існування. За визначенням, гра - це вид діяльності в умовах ситуацій, спрямованих на відтворення і засвоєння суспільного досвіду, в якому складається й удосконалюється самоврядування поведінкою.

8. Технологія модульного навчання. Сутність модульного навчання полягає в тому, що учень цілком самостійно (або з певною дозою допомоги) досягає конкретних цілей навчально-пізнавальної діяльності. Навчання засноване на формуванні механізму мислення, а не на експлуатації пам'яті!

Структура педагогічної технології

У будь-якій педагогічній технології можна виокремити такі основні компоненти: концептуальний, який відображає "ідеологію" проектування і впровадження педагогічної технології;

- змістово-процесуальний, який відображає мету (загальну і конкретні цілі); зміст навчального матеріалу, методи і форми навчання, виховання, розвитку учнів; методи і форми педагогічної діяльності вчителя; діяльність учителя з управління навчально-виховним процесом;

- професійний компонент, який відображає залежність успішності функціонування і відтворення спроектованої педагогічної технології від рівня педагогічної майстерності вчителя. Педагогічна технологія повинна задовольняти основні методологічні вимоги (критерії технологічності), а саме:

- концептуальність (кожна педагогічна технологія має спиратися на відповідну наукову концепцію, що охоплює філософське, психологічне, дидактичне і соціально-педагогічне обґрунтування досягнення освітніх цілей);

- системність (педагогічна технологія повинна мати всі ознаки системи: логіка процесу, взаємозв'язок усіх його частин, цілісність);

- керованість, яка припускає можливість діагностичного цілепокладання, планування, проектування процесу навчання, поетапної діагностики, варіювання засобами і методами з метою корекції результатів;

- ефективність (сучасні педагогічні технології існують у конкурентних умовах і повинні бути ефективними за результатами й оптимальними витратами, гарантувати досягнення запланованого стандарту навчання);

- відтворюваність, що передбачає можливість застосування (повторення, відтворення) педагогічної технології в інших однотипних освітніх установах, іншими суб'єктами.

Джерела і складові нових педагогічних технологій: соціальне перетворення і нове педагогічне мислення; суспільні, педагогічні, психологічні науки; сучасний передовий педагогічний досвід; історичний український і зарубіжний досвід (надбання попередніх поколінь); народна педагогіка.

Таким чином, технологія навчання передбачає управління дидактичним процесом, що містить організацію діяльності студента і контроль за цією діяльністю. Ці процеси безперервно взаємодіють: результат контролю впливає на зміст управляючих дій, тобто передбачає подальшу організацію діяльності в інтересах досягнення цілей, визначених на основі освітніх стандартів.

Отже, можна зробити висновок, що технології є об'єктивним процесом еволюції освіти. Будь-яка сучасна педагогічна технологія є синтезом досягнень педагогічної науки і практики, поєднання традиційних елементів минулого досвіду і того, що народжено суспільним прогресом, гуманізацією і демократизацією суспільства. Її джерело і складові: соціальне перетворення і нове педагогічне мислення; педагогічна, психологічна і суспільні науки; передовий педагогічний досвід; український і зарубіжний досвід минулого;

етнопедагогіка. Жодна технологія не є універсальною, тому кожна з них вимагає вироблення власного технологічного підходу до її використання в конкретних ситуаціях. Структуру і зміст інноваційних педагогічних технологій проектують з урахуванням того, що ефективність навчання у професійному навчальному закладі визначають і рівень кваліфікації викладачів, і їхні ціннісні спрямування.

3. Сучасна практика впровадження інноваційних педагогічних технологій

Враховуючи специфіку професійно-практичної підготовки та пропозиції замовників робітничих кадрів, навчальний заклад в окремих випадках може об'єднувати терміни проходження виробничої практики з розрядів, що належать до першого атестаційного рівня професійно-технічних навчальних закладів (відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 11 вересня 2007 р. № 1117 «Про затвердження Державного переліку професій з підготовки кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах»).

Технологічно професійно-теоретична і професійно-практична підготовки здійснюються протягом усього терміну навчання, починаючи з першого курсу, паралельно з іншими видами підготовки та вивченням предметів загальноосвітнього циклу. На предмети, що вільно обираються учнями професійно-технічного навчального закладу, відводиться від 25 до 45 годин один раз за повний курс, виходячи з тривалості терміну навчання. Предмети за вибором визначаються навчальним закладом у межах гранично допустимого навчального навантаження з урахуванням інтересів та потреб учнів, рівня навчально-методичного та кадрового забезпечення, а також з урахуванням профілю професій, за якими у професійно-технічному навчальному закладі здійснюється підготовка. Професійно-технічний навчальний заклад самостійно визначає порядок реалізації типової базисної структури шляхом розподілу навчального часу між семестрами.

За пропозиціями замовників робітничих кадрів, відповідно до змін у техніці, технологіях, організації праці на виробництві та у сфері послуг навчальний заклад розробляє варіативний компонент змісту професійно-технічної освіти [2; 3; 4]. Відповідно до пункту 2 «Положення про ступеневу професійно-технічну освіту», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 3 червня 1999 р. № 956, професійно-технічний навчальний заклад визначає перелік додаткових навчальних предметів та вводить їх до робочих навчальних планів. Крім того, до робочих навчальних програм можуть вводитися додаткові навчальні теми.

Сучасний кваліфікований робітник має бути всебічно розвинутим, технічно освіченим, культурним; володіти високою професійною майстерністю. Варто погодитися, що застосування технологій забезпечує якість знань, ефективність організації педагогічного процесу, сприяє вдосконаленню самостійної роботи учнів, перетворенню набутих знань на кваліфікаційні вміння та навички, формуванню професійної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників.

Систематичне залучення учнів до навчально-професійної діяльності засобами інформаційно-комунікаційних технологій. До них належать:

- *комп'ютерні тренажери*, що використовуються для попереднього практичного відпрацювання навичок поводження з небезпечними речовинами або приладами;
- *автоматизовані навчальні системи*, котрі на основі мультимедіа технологій є на сьогодні одними з найбільш ефективних засобів навчання, адже комбіноване використання комп'ютерної графіки, анімації, живого відеозображення, звуку, інших медійних компонентів надає унікальну можливість зробити предмет, що вивчається, максимально наочним, а тому зрозумілим та доступним;
- *навчальні фільми*, що надають можливість відтворити ситуації майбутньої професії у вигляді реальних спеціальних зйомок з використанням тривимірної комп'ютерної графіки;
- *мультимедіа-презентації*, що є одним із найбільш функціональних та ефективних засобів під час проведення лекцій, семінарів, наукових конференцій тощо;
- *електронні посібники*, котрі дають можливість учням здобути сучасні знання, зокрема в самоосвітній діяльності. На жаль, сьогодні є нагальна потреба в підручниках і навчальних посібниках з професійної тематики, а тому сучасні електронні посібники успішно доповнюють існуючу систему засобів навчання.

Отже, до пріоритетних напрямів розвитку навчально-професійної діяльності майбутніх кваліфікованих робітників засобами інформаційно-комунікаційних технологій у професійній освіті маємо віднести такі: створення нових комп'ютерних класів; формування програм підвищення кваліфікації та професійної підготовки; педагогічних, адміністративних та інженерно-технічних кадрів у галузі інформаційних технологій; оновлення та розробка нових електронних навчальних матеріалів; створення електронної бібліотеки навчальних матеріалів та забезпечення вільного доступу учнів до розміщених у ній навчальних ресурсів; забезпечення педагогічних працівників новими мультимедійними та інформаційними засобами; реорганізація сервісної служби та організація її ефективної діяльності.

Натомість для розвитку інтелектуального потенціалу майбутніх кваліфікованих робітників педагогічні працівники застосовують, крім інформаційно-комунікаційних технологій, усталені в педагогічній практиці засоби.

Підсумовуючи вищезазначене відмітимо, що в сучасній практиці підготовки кваліфікованих робітників широко застосовуються особистісно-розвивальні педагогічні технології. Для цього педагогічні працівники використовують комплекс засобів, прийомів і методів навчальної роботи, спрямованих на всебічний розвиток особистості учнів, незважаючи на те, що не завжди їхні дії мають системний характер.

4. Сутність, мета, завдання і основні функції превентивного виховання

Термін "превентивний" розглядається як "попереджувальний" (запобіжний, охоронний, захисний) і стосується профілактики девіантної поведінки, алкоголізму, наркоманії, СНІДу, способу життя, який веде до хвороб, знецінення сенсу життя.

Превентивне виховання – це комплексний цілеспрямований вплив на особистість у процесі її активної динамічної взаємодії із соціальними інституціями, спрямованої на фізичний, психічний, духовний, соціальний розвиток особистості, вироблення в неї імунітету до негативних впливів соціального оточення, профілактику і корекцію асоціальних проявів у поведінці дітей та молоді, на їх допомогу і захист. Це цілеспрямована система економічного, правового, психолого-педагогічного, соціально-медичного, освітнього, інформаційно-освітнього та організаційного змісту, спрямованих на формування позитивних соціальних установлень, запобігання вживанню психоактивних речовин, відвернення суїцидів та формування навичок безпечних статевих стосунків. Воно є пріоритетним напрямом діяльності держави, всіх виховних інституцій і здійснюється в інтересах дитини і молодшої людини, суспільствах.

Превентивна діяльність є самостійним спеціалізованим педагогічним процесом, має свою мету, принципи, зміст, форми і методи та використовує елементи правоохоронної, правової, медико-оздоровчої роботи.

Мета превентивного виховання полягає у досягненні сталої відповідальної поведінки, сформованості імунітету до негативних впливів соціального оточення.

Основні завдання превентивного виховання учнівської молоді:

- створити умови для формування позитивних якостей особистості в процесі різноманітних видів трудової, навчальної, позашкільної й іншої діяльності, що сприяють інтелектуальному, морально-етичному, естетичному розвитку, виробленню стійкості до негативних впливів середовища;
- забезпечити соціально-психологічну, педагогічно зорієнтовану діяльність на запобігання залучення дітей і молоді до негативних ситуацій;
- надавати комплексну психолого-педагогічну та організовувати медико-соціальну допомогу тим молодим особистостям, які її потребують;
- забезпечити адекватну соціальну реабілітацію дітей і молоді, які вчинили протиправні дії або зловживають психоактивними речовинами;
- стимулювати учнівську молодь до здорового способу життя і позитивної соціальної орієнтації, сприяти розвитку здоров'я, навчанню з раннього віку навичкам відповідальності за власне життя і здоров'я;

– сприяти виробленню інтегрованих міждисциплінарних підходів при підготовці спеціалістів (педагогів, психологів, медиків, соціологів, юристів, соціальних працівників), батьків та ін. до превентивної роботи з дітьми і молоддю;

– об'єднанню зусиль різних суб'єктів превентивної роботи.

Ключові елементи превентивного виховання в освітньому середовищі містять:

- просвіту та інформування дітей у сфері прав дитини, здорового способу життя, ВІЛ/СНІДу, інфекцій, що передаються статевим шляхом (ПСС), репродуктивного здоров'я, відповідального батьківства;

- розвиток особистісних ресурсів, життєвої компетентності, вироблення адаптивної стратегії поведінки;

- формування здорової статево-рольової та сімейної ідентифікацій.

Основними функціями превентивного виховання є:

- діагностично-прогностична функція, що полягає в аналітичній роботі зі з'ясування причин і умов відхилень у поведінці дітей та молоді; у передбаченні тенденцій їх розвитку; у виявленні шляхів і способів превентивного втручання в соціальну ситуацію розвитку особистості;

- корекційно-реабілітаційна функція, що ставить за мету узгодження виховного процесу з реальними умовами соціалізації дитини і пов'язана з втручанням у негативну ситуацію її розвитку на рівні знань, емоцій, поведінки, використання оптимальної корекційної допомоги, перевиховання та подолання негативних проявів у поведінці, налагодження стосунків для позитивного способу життя;

- освітньо-консультативна функція передбачає використання сучасних технологій надання оптимальної освітньої, консультативної інформації; попередження і нейтралізацію надмірної інформації про види і форми негативних явищ;

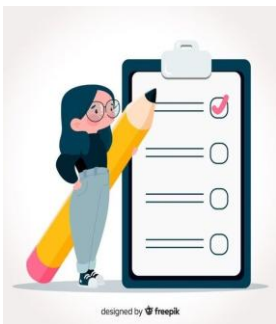
- організаційно-методична функція ставить за мету опрацювання і реалізацію міжгалузевих науково-дослідних проектів з проблем превентивного виховання;

- дослідження соціально-педагогічних та медико-біологічних факторів розвитку схильності неповнолітніх до негативної поведінки та розробку заходів щодо її профілактики; соціально-педагогічних та психолого-педагогічних технологій на базі дошкільних, позашкільних закладів, шкіл, ПТУ, установ реабілітації неповнолітніх та молоді;

- інтегративно-просвітницька функція передбачає збір, обмін, аналіз, адаптацію, узагальнення та впровадження вітчизняного й зарубіжного досвіду превентивного виховання, інтеграцію у світовий превентивний процес в роботі з дітьми та молоддю.

У розмаїтому потоці літератури натрапляємо на різні класифікації соціально-педагогічних технологій.

5. Сутність, завдання і функції технологій превентивного виховання

Технологія превентивного виховання – це система заходів, які мають носити попереджувачий, випереджувачий, запобіжний характер і бути спрямовані, насамперед, на вдосконалення способу життя учнів, обрання ними правильної соціальної орієнтації.

Її **функції** багатогранні. В сучасній педагогічній науці та практиці національної школи виділяються такі:

- діагностична (виявлення причин і факторів відхилень у поведінці);
- реабілітуюча (перевиховна, спрямована на подолання негативних проявів у поведінці);
- координуюча (координація зусиль, усіх зацікавлених виховних інститутів у попередженні і подоланні асоціальної поведінки);
- прогностична (передбачення можливих негативних явищ у поведінці неповнолітніх та ін.).

Всі превентивні заходи, які складають систему роботи навчального закладу по превентивному вихованню учнів ПТНЗ, можна розділити на типи: первинна, вторинна і третинна превенція (запобігання).

Первинна або переважна соціальна превенція спрямована на збереження і розвиток умов, що сприяють здоров'ю, збереженню життя дітей і на попередження несприятливого впливу на нього факторів соціального і природного середовища.

Вона є масовою і найбільш ефективною.

Первинна превенція має базуватися на комплексному системному вивченні впливу умов і факторів соціального і природного середовища на здоров'я і розвиток дитини.

До заходів первинної превенції можуть належати:

- педагогічний захист (забезпечує фізичну, психологічну і морально-психологічну безпеку кожного окремого вихованця, відстоює його інтереси і права; створює умови для вільного розвитку його духовних і фізичних сил);
- фізіолого-педагогічний захист (забезпечує фізичне здоров'я, безпеку життя і розвитку організму вихованця);
- психолого-педагогічний захист (спрямований на надання допомоги в психологічній стабілізації особистості, на розвиток психологічної стійкості, творчої активності дитини, її здатності розуміти і розкрити себе);
- соціально-педагогічний захист (допомагає подолати міжособистісні конфлікти і розвиває здатність до позитивних, правомірних контактних стосунків з суспільством, державою, людьми; сприяє розвитку здібностей та інтересів людини, захисту її прав і розвиває ті якості, які необхідні для повноцінної життєтворчої особистості; запобігає можливим порушенням соціальних механізмів моральної та правової регуляції).

Основним завданням **вторинної** (ранньої) превенції є якомога раннє виявлення негативних змін в поведінці дитини з метою попередження їх подальшого розвитку.

Її підґрунтям є результати різнопланової масової діагностики різноманітних аспектів життєдіяльності учнів, глибокий аналіз чинників, причин і обставин, що зумовлюють асоціальну поведінку підлітків.

Рання превенція повинна бути індивідуальною в плані корекції систем життєдіяльності та життєзабезпечення організму дитини і починати її доцільно вже в старших групах дитячого садка. Важливим показником ранньої превенції є характер поведінки дитини: грубість, агресивність, брехливість, лінощі та інші негативні якості особистості які свідчать про спотворення ціннісних орієнтацій і недоліки внутрішніх регуляторів її поведінки.

До заходів ранньої превенції можуть бути віднесені ті, які якнайповніше забезпечують формування рис особистості учня, його морального досвіду суспільної поведінки, а також заходи, що скеровують процес соціальної самоорганізації особистості, який включає самопізнання, самовизначення, саморозвиток, самореалізацію, в цілому її самовдосконалення.

Третинна або цілеспрямована превенція включає сукупність заходів, спрямованих на попередження переходу відхилень у поведінці в більш важку стадію. Вона теж повинна бути індивідуальною і містити заходи по виявленню і усуненню конкретних недоліків родинного, учнівського і суспільного виховання, а також цілеспрямовану роботу з тими підлітками, які мають відхилення в поведінці від соціальних норм, як моральних, так і правових; з окремими групами, колективами по уникненню несприятливих наслідків їх поведінки.

Педагогічна превенція

Педагогічна превенція – це частина загального навчально-виховного процесу освітнього закладу. Вона має бути представлена двома основними групами засобів: загальною ранньою превенцією з усіма учнями і спеціальною превенцією з важкими учнями та їх батьками. Тому її слід розглядати, в першу чергу, як систему колективних та індивідуальних виховних впливів, спрямованих на вироблення імунітету до негативних впливів оточуючого середовища з метою попередження розвитку асоціальної спрямованості особистості і перебудови ставлення особистості до оточуючої дійсності в процесі виховання.

Превентивну роботу слід будувати на базі вивчення причин відхилень у поведінці засобами педагогічної діагностики та прогнозування; з урахуванням специфіки кожного

навчального закладу, рівня розвитку учнівського колективу; залучення важковиховуваних підлітків до практично-предметної та особистісно-ролевої діяльності, а також суспільно-корисної продуктивної праці.

Сучасні педагогічні дослідження переконують, що педагогічну превенцію слід пов'язувати з формуванням конкретного морального почуття відповідальності дитини. Адже превентивне виховання – це організований освітньою установою комплекс систематичного і цілеспрямованого впливу на свідомість, почуття і волю учнів з метою попередження антигромадської поведінки. Сутність її полягає у розвитку почуття соціальної відповідальності підлітків за свою поведінку, що сприяє глибокому усвідомленню не лише своїх прав, а й обов'язків. Почуття соціальної відповідальності є інтегративним у формування моральних якостей важковиховуваних підлітків.

Педагогічна превенція може розглядатись як самостійний вид педагогічної діяльності зі своєю метою, мотивами, умовами інтерпретації методів виховання.

Мета має розглядатись у трьох напрямках – соціальному, психологічному, педагогічному. Вона є теоретико-методологічною основою визначення критеріїв ефективності процесу виховання, оскільки завжди пов'язана з ним та з необхідністю прогнозування очікуваних результатів. З цієї точки зору поняття мети педагогічної превенції може втілюватись у вірєць, який пропонується важковиховуваному підлітку, виступати як мета виховної діяльності, процесу виховання.

Соціально-превентивна діяльність у широкому значенні має за мету виявлення, усунення і нейтралізацію причин і умов, які викликають різного роду негативні явища. Педагогічна превенція як компонент системи виховної роботи освітньої установи актуалізує мету виховання - забезпечення набуття учнівською молоддю особистого досвіду реалізації прав і виконання обов'язків у моральних і правових взаємостосунках; попередження ситуації її соціальної дезадаптації.

Психологічний аспект превентивних дій педагога полягає у встановленні довірливих стосунків з важковиховуваними дітьми, реалізації соціально значущої мети – охороні прав дитини, що складає основу для гуманістичних умов виховання.

Оскільки сутність протиправної поведінки неповнолітніх полягає у соціальній дезадаптації, психологічний аспект превенції полягає в необхідності формування у важковиховуваних підлітків потреби у самовизначенні, самопізнанні, самовдосконаленні, в розширенні особистих знань досвіду гуманних і демократичних стосунків, у прагненні до активного подолання негативних явищ в соціальній дійсності.

Як особливу мету педагогічної превенції варто виділити моральну мету особистості. Вона повинна визначатись як гуманістичне відповідальне ставлення вихованця до людини, з якою він спілкується. При цьому моральна позиція має конкретизуватись громадськістю, культурою поведінки, дисциплінованістю, працелюбством, здоровим способом життя тощо. Слід зауважити, що критерії досягнення окремої мети – виховання якостей особистості є реалізація загальної мети виховання особистості і, як кінцевої мети – формування соціальної відповідальності особистості.

У превентивному вихованні учнів ЗПО важливими є залучення до виховного процесу батьків, громадських організацій, самоврядування; координація взаємодії школи, сім'ї і громадськості. Співпраця навчального закладу з батьківською громадськістю, іншими суспільними виховними інститутами забезпечить стійкість і стабільність навчально-виховного процесу, сприятиме усуненню психолого-педагогічних порушень соціальної адаптації неповнолітніх.

В умовах розбудови та становлення правової держави важливим є набуття учнями ЗПО вміння аналізувати сучасні події та процеси державотворення, виробити особисту точку зору та переконання у необхідності побудови правової держави, дотримання принципів верховенства права; аргументовано, логічно, толерантно вести правову дискусію, спираючись на одержані знання в процесі вивчення основ наук та особистий життєвий досвід, стверджуючи людську гідність; виховання в учнівській молоді інтересу, пізнавальної активності до правової громадської діяльності.

Важливим засобом їх успішного вирішення є впровадження в позакласній роботі ефективних технологій виховання учнів, зокрема, технологій превентивного виховання.

6. Технологія превентивного виховання

Виховна технологія – це спосіб діяльності, взаємодія суб'єкта з об'єктом, комплекс засобів діяльності вихователя як суб'єкта виховного процесу, що спрямований на досягнення виховної мети та вдосконалення педагогічної діяльності.

Як свідчить педагогічна практика, з технологій превентивного виховання учнів ПТНЗ ефективними є диспути, правова бесіда, філософський стіл, сократівська бесіда, правовий брейн-ринг, інтелектуальний хокей, рольові ігри, турніри, КВК, дидактичні ігри, бесіди за «круглим столом», прес-конференції, бліц-турніри, конкурси правозахисників, аналіз ігрових ситуацій, відкритий мікрофон, теоретична конференція та ін.. Впровадження їх в педагогічну практику класних керівників та застосування в позакласній виховній роботі забезпечить формування стійкого правового світогляду учнів, високий рівень їх правової культури та законослухняності, допоможе розвинути почуття громадськості, людської гідності, здатність усвідомити своє місце в суспільстві та державі, закріпить набуті різносторонні знання правознавчого характеру, особливо про права людини, вміння їх реалізувати, виховуватиме повагу до прав та основних свобод людини і громадянина.

Педагог, класний керівник в їх проектуванні має враховувати наступні принципи побудови:

- добровільність, бажання, зацікавленість учнів тією чи іншою технологією;
- співпраця та співкерівництво в її проектуванні, які мають ґрунтуватись на ініціативі та повній самостійності учнів;
- колективна творчість, коли запропонована форма роботи у процесі колективного пошуку, збагачується як змістом, так і організаційною формою;
- залучення до проведення виховних заходів превентивного характеру представників громадськості, батьків.

Форми превентивного виховання:

Диспут – це активна, зацікавлена розмова, суперечка, учасники якої бажають глибше розібратись у проблемах та питаннях, що обговорюються. На ньому можливі зіткнення різних, часто протилежних, точок зору. Пошук істини йде шляхом вільного обміну думками між його учасниками.

Мета диспуту – виявити позиції його учасників, роз'яснити в ході проведення та обговорення ту чи іншу проблему, пов'язану з законопослушністю громадян, порушеннями прав людини, злочинів проти людства, економічних та соціальних прав дитини тощо.

До завдань диспуту належать: формування громадянської активності, вироблення законослухняності, переконань щодо дотримання принципів верховенства права, виховання правової активності та самостійності, принциповості, вміння логічно формувати та висловлювати свою думку.

Під час проведення диспуту педагог повинен дотримуватись однієї умови – аудиторія за віком та інтересами має бути однорідною. Але можна провести диспут в межах правового клубу, який діє в навчальному закладі.

Роботу з підготовки диспуту має взяти на себе ініціативна група учнів. Якщо диспут проводиться вперше, то більшу частину підготовчої роботи виконує сам класний керівник.

- Підготовчий період починається з вибору теми диспуту. При відборі конкретних тем для диспуту, перш за все, необхідно враховувати вікові можливості та інтереси учнів. Крім цього нова інформація повинна виконувати розвивальну функцію. Тема диспуту має відповідати особливостям колективу (стадії розвитку та рівню вихованості) та звучати проблематично, гостро.

Крім теми, слід намітити питання для обговорення. Вони мають бути цікавими, їхня мета – змусити учнів замислитись над суттю проблеми, викликати пізнавальну активність, бажання висловитися, допомогти розібратися у складних проблемах правознавчого

характеру, зокрема, прав людини. Запитання повинні конкретизувати тему, змушувати учнів осмислювати свій власний досвід, але ні в якому разі не підказувати однозначної відповіді. Поверхова констатація фактів без спроби вникнути углиб проблеми неодмінно налаштує учнів на негативне сприйняття матеріалу. Наприклад, серед перелічених тем, у кожній можна виділити питання: «Сучасна людина, яка вона?», «Чи здатна людина скоїти злочин проти людства?», «Як користуватись правами людини?».

Слід пам'ятати, що не варто вимагати від учнів згоди з думками інших, навіть якщо вони правильні. Кожен має право на свою точку зору; головне – пробудити пізнавальну активність, потребу мислити, вдосконалюватись.

Після формулювання питань до диспуту необхідно скласти план підготовки диспуту з призначенням відповідальних за ту чи іншу ділянку роботи:

- підготувати плакат-об'яву (він має привертати увагу: незвичне місце розташування, форма, кольорове оформлення);
- розробити запитання до диспуту;
- скласти список рекомендованої літератури;
- підготувати тематичну виставку літератури та її презентацію;
- розробити правила диспуту (наприклад, «на диспут усі приходять з гарним настроєм», «не годиться повторювати чужі думки, ображати товаришів», «поводитись слід коректно»).

Підготовчий етап диспуту має велике значення тому, що результат і виховна ефективність тісно пов'язані з його підготовкою.

Важливим є і обрання ведучих диспуту. За умови, що диспут проводиться вперше, або тема, що обговорюється, дуже складна – ведучим може бути майстер виробничого навчання або класний керівник. Якщо учні вже знайомі з подібною технологією роботи, а головне – мають позитивний досвід її проведення, обирається двоє ведучих – юнак та дівчина.

Ведучі роблять короткий вступ, налаштовують присутніх на зацікавлену розмову, намагаються зацікавити поставленою для обговорення темою; чітко та послідовно ставлять запитання, не відходяють від теми, забезпечують по черговість виступів, культуру суперечки, доброзичливість та толерантність виступаючих. В кінці диспуту ведучі узагальнюють думки, що прозвучали. Під час обговорення кожного питання не зайве запропонувати аудиторії 2-3 подібні ситуації для роздумів (документ, факт, подія).

Закінчити варто диспут тоді, коли зацікавленість ще не спала.

Заключне слово має підсумовувати висловлювання учасників обговорення.

Не можна переривати виступаючих, робити їм зауваження, виправляти допущені помилки; недоцільне постійне втручання, коли педагог намагається прореагувати на кожну учнівську думку. Головне, щоб учні вільно висловлювались і у них не зникло бажання зробити ще раз, але з іншої проблеми. Атмосфера спілкування на диспуті може викликати у учнів різне ставлення: бажання розкритися, бути відвертим чи навпаки не висловлювати істинних поглядів, обмежуючись лише банальними відповідями. Авторитарний тон і зверхність педагога породжують прірву між ним і групою. Педагог має забезпечувати атмосферу зацікавленості, бути уважним до висловлювань та оцінок відповідей учасників диспуту. Підтримка педагога, його доброзичливість, тактовність, посмішка, гумор, вміння підбадьорити знімають внутрішню напругу, роблять учасників диспуту більш відкритими та відвертими у висловлюваннях.

Підводячи підсумки (а це можна зробити і після диспуту, і днів через 3-4, коли пристрасі вгамуються), необхідно зробити детальний аналіз підтримати та узагальнити правильні погляди, зупинитися на причинах помилок.

Філософський стіл

Розібратися учням в складних державотворчих процесах, у багатогранній, суперечливій дійсності, що їх оточує, пізнати проблеми правознавчого характеру допоможе філософський стіл.

Зміст названої технології можуть складати проблеми суспільного або учнівського життя, проблеми законслухняності, громадсько-політичних прав та особистих свобод:

- «Свобода слова»;

- «Мир»;
- «Совість»;
- «Право на довкілля»;
- «Право на творчість особистості»;
- «Моральні та духовні аспекти прав дитини»;
- «Філософські та духовні проблеми прав і свобод людини і громадянина»;
- «Смертна кара: за і проти»;
- «Людина і закон»;
- «Пізнай себе».

За наявності в навчальному закладі об'єднання за інтересами, засідання «філософського столу» може бути проведено серед його учасників на одному із занять. При його відсутності – формується група бажаючих взяти участь з числа старшокурсників в кількості 17-20 чоловік.

Основне завдання організаторів «філософського столу» - створити атмосферу вільного, невимушеного спілкування, довіри, відкритості, відвертості. Ця технологія забезпечує виховання у учнів переконань щодо необхідності дотримання правових обов'язків, сприяє попередженню правопорушень і злочинності в молодіжному середовищі, шкідливих звичок, соціальної пасивності.

Для забезпечення її результативності варто обрати організаційну раду, в якій виділити творчі групи:

- технічну (забезпечує технічне оснащення приміщення);
- музичну (відповідає за музичне оформлення «філософського столу»);
- дизайнерську (оформляє інтер'єр приміщення);
- кілька проблемних груп. Кожна група отримує завдання згідно обраної теми, готує відповіді на запитання.

Наприклад, тема «Мир»: чому кажуть, що «людина не може зробити жодного кроку, не зачіпаючи інтересів інших людей»; «чи можливе збереження миру лише на основі правових актів»; «мир і загроза війни».

Зовнішня обстановка «філософського столу» має бути незвичайною: запалена свічка, портрет видатного філософа, його твори, круглий стіл або парти, що зіставлені колом. Саме така обстановка сприяє роздумам вголос, емоційному та духовному пробудженню. На засіданні «філософського столу» запрошуються бажаючі.

Щоб розмова на «філософському столі» була цікавою і невимушеною, слід запропонувати його учасникам відмовитись від читання доповідей з аркуша, заздалегідь написаних виступів, але можна принести книгу і зачитати цитату, занотувати афоризми, суперечливі висловлювання видатних людей та факти дійсності, особисті роздуми, життєві спостереження. У пригоді стануть також енциклопедії, збірники документів, довідники, словники. Перше засідання може тривати близько 30-45 хвилин, а наступні близько години, але не більше.

Успіх «філософського столу» в значній мірі залежить від ведучого. Ним може виступати класний керівник або ж викладач правознавства.

Напередодні першого засідання слід ознайомити учасників з правилами проведення дискусії, запропонувати учням частіше вживати такі звороти, «як на мене», «вірогідно, що». Це допоможе зробити учасників більш поміркованими, мати терпимість один до одного, зламати стереотипи сприйняття.

За «філософським столом» слід уникати категоричних суджень, агресивності у їх висловлювання, різкості.

Про його проведення слід повідомити, оригінально оформивши об'яву. Вона має впадати у вічі й нести новину, привертати увагу місцем розташування, формою (може бути трикутною), яскравими кольорами, соковитим словом. Головне – тема, «ударний рядок» - короткий, не більше п'яти слів.

Викладачу-ведучому варто бути готовим до розв'язання ситуацій, що зустрічаються найчастіше. Наприклад:

1. Настав момент обговорення, але ніхто не бере слова. Всі мовчать.
2. Один із присутніх, висловлюючи свої думки, відійшов від теми. Говорить довго.
3. Обговорення затяглося, але виступили лише 2-3 учні.

Слід пам'ятати, що таку форму роботи не випадає прорепетирувати. Отже, з чого почати? «Філософський стіл» можна почати з демонстрації кіно-фото-фрагменту, з декламування, з аналізу документів.

Темп його проведення повільний, головне – роздуми, думки учнів, бажання замислитися, розкритися, зуміти висловити свою думку, уважно вислухати товариша, виявити ерудицію, своє бачення людської гідності, цінності особистості. «Філософський стіл» можна проводити один раз на місяць або чверть і назвати, приміром, «філософський четвер», залежно від дня тижня, коли він проводиться.

«Сократівська бесіда»

Ця форма роботи близька за змістом та організаційною формою проведення до попередніх, де провідним методом виступає дискусія. «Сократівську бесіду» досить провести раз на семестр, але до речі, регулярність її формує у учнів звичку до роздумів над життям, оточенням, важливими проблемами прав людини у правовій державі та захистом і збереженням цих прав.

Зміст бесід – колективні роздуми над життєво важливими проблемами правової культури та світогляду.

Ведучим завжди виступає педагог: він ставить запитання, а учасники «сократівської бесіди» обговорюють їх. Окремі запитання можна запозичити із бесід Сократа з учнями (*див. твори Платона т. II*) та сучасного життя. Наприклад:

- хто отримує більше задоволення: той, кому роблять благо, чи той, хто його творить?
- чи завжди потрібно дошукуватися до істини?
- що краще: давати чи брати?
- що краще: синиця в руці чи журавель в небі?
- що є істина?

Важливе значення має початковий етап бесіди. Педагог може поставити гумористичне запитання, щоб призвичаїти учнів до самої процедури ставити питання. Наприклад, чи потрібні викладачі? На це запитання не можна дати відповіді, не посилаючись на конкретні умови. Так, можна уточнити: коли, де, для кого, які тощо. Іноді, в момент найвищого загострення пристрастей, викладач може запропонувати варіант письмового викладу своїх міркувань. А потім, не називаючи прізвищ, зачитати відповіді.

Для «сократівської бесіди» важливий її зовнішній антураж: музичне оформлення, ілюстрації, репродукції, слайди та ін.. Від організатора вимагається створення атмосфери ділового та конструктивного обговорення. Часто буває так, що тема обговорення змінюється практично після кожного виступу. Ведучому слід пам'ятати, що успіх роботи залежить від поєднання очікуваного та несподіваного. Названа технологія носить камерний характер, розрахована на невелику кількість учасників, 10-12, і то лише для тих, кого вона приваблює як засіб спілкування.

Не слід забувати ще про одну умову виховної ефективності «сократівської бесіди» - ступінь інтелектуального розвитку та підготовки учнів.

Правовий ринг

Брати в ньому участь можуть учні старших курсів. Проводиться ринг двічі на рік: у кінці першого півріччя і на передодні закінчення навчального року. Ця технологія вимагає тривалої підготовчої роботи – 2-3 тижня.

Є кілька варіантів проведення «рингу», але, незважаючи на вибір варіанту, створюється рада підготовки або «судейська бригада», яка готує програму і оцінює виступи учасників. Склад її – представники груп учасниць цієї гри – найкомпетентніші, творчі, розумні. Функції «судейської бригади» - спостереження та дотримання правил ведення «рингу», за часом, що відведений на запитання та відповіді, за виконанням практичних завдань.

Група-учасниця – це команда, яка має свою назву, «тренера», «масажиста», «лікаря» (консультантів, педпрацівників, батьків). На сцені обов'язково відтворюються зовнішні

атрибути «рингу». Один із представників «судейської бригади» пропонує почати. За сигналом «гонга» починається гра.

«Ринг» може включати кілька періодів.

I-й період – «**Інтелектуальний штурм**» - міні-дискусія на тему, присвячену правознавчим проблемам або захисту прав дитини чи людини. Наприклад:

- якби я був представником України в ООН;
- коли б я мав можливість сам обрати сім'ю, в якій народитися;
- якби я був президентом України;
- якби я був уповноваженим з прав людини.

Представник однієї з команд починає із запитання представникові іншої.

За правилами вертушки учні включаються в обговорення запитань, виступаючи то як ведучі, то як учасники «рингу». Один виступ – одне речення, не більше 30 секунд. Головна умова – лаконічність.

II-й період проходить під рубрикою «**Хто на що здатний?**» і включає кілька простих за методикою ігор. Наприклад, на сцені з дитячих кубків або звичайних камінців треба скласти найпотрібніший або найулюбленіший предмет.

Гра починається з командою. Критеріями оцінки є швидкість виконання командами завдань.

III-й період проходить під назвою «**Агітатор**». Суть його полягає в тому, що за 2-3 хв. представники команд мають виступити з короткими промовами перед товаришами і переконати їх в тому, що законодавство України дійсно захищає права дитини.

IV конкурс носить назву «**Аукціон ідей**». Представники команд намагаються запропонувати найцікавішу ідею стосовно захисту прав дитини в нашій державі або світі, обґрунтувати її. Ці ідеї схвалюються (або не схвалюються) шляхом голосування всіх учасників «рингу». В кінці гри «судейська бригада» називає переможців.

Кілька зауважень щодо оцінки за виконання завдань. Це може бути рахунок хвилин – хто швидше: 1, 2, 3... на якій хвилині команда відповість. Можна за виконане завдання роздавати різнокольорові фішки (трикутники, квадрати), де колір – відповідний бал. Обов'язкові атрибути «рингу» - запрошення, квитки на матч, форма «судейської бригади», жести, притаманні учасникам «рингу», об'ява, імітація самого рингу тощо. Педагог має пам'ятати: щоразу потрібно використовувати нові методичні прийоми (незмінним лишається лише темп, як того вимагає технологія проведення).

Інтелектуальний правовий хокей

Для його проведення педагог формує 2 команди складом 6 чоловік у кожній. Серед них: 3 нападаючих, 2 захисники та воротар. Ведучим, як правило, виступає викладач основ правознавства.

Після жеребкування за свистком ведучого (а це має бути справжній свисток) вкидається шайба-запитання, що стосується, наприклад, проблем міжнародних стандартів та міжнародного співробітництва щодо забезпечення прав людини або ж законодавства України.

- Коли і де були створені Ліга Націй, ООН?
- Чим займається Рада Європи в ОБСЄ?
- Як називається орган, покликаний здійснювати правосуддя в Україні?
- Що таке референдум?

Першими на всі запитання відповідають нападаючі, а вже потім захисники і останнім, якщо відсутня правильна відповідь, - воротар. Час на відповідь – 10-12 секунд, залежно від складності запитання. Іноді команди доцільно розбити на пари і тоді провести 2 півфінали і фінал. Кількість запитань визначають самі учні, однак їх має бути не більше 5. Термін проведення інтелектуального хокею – близько 10-15 хвилин. Цю технологію характеризують лаконізм, чіткість, стислість, логіка. Педагог має стежити за порядком, за черговістю виступів, часом.

Правовий бліц-турнір

На відміну від звичайного турніру, де витрачається багато часу на підготовку та

проведення, бліц-турнір не потребує тривалої підготовки і проводиться без попередження. Ведучий пропонує його учасникам дати короткі письмові відповіді на 6-8 запитань:

- що Вам відомо про Декларацію прав дитини?
- Чим відрізняється Декларація прав дитини від Конвенції про права дитини?
- Коли і де їх було прийнято?
- Як існуюче законодавство України охороняє і захищає права дитини?
- Що таке «пекінські правила»?
- Що Вам відомо про Декларацію Всесвітньої зустрічі на найвищому рівні «Про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей у 90-ті роки»?

Після сигналу (ним може бути гонг) учні-учасники письмово відповідають на кожне запитання на окремому аркуші та віддають їх ведучому. У ролі ведучого виступає учень, що добре володіє даним матеріалом. Якщо учасник відповів раніше (на кожну відповідь відводиться в середньому 1 хвилина) і вірно, то такий учасник отримує додаткову кількість балів – так звані бали за швидкість.

Підрахунок балів можуть вести арбітри. Кількість команд (в команду входять 5 учасників) визначає педагог: 1 учасник – 1 відповідь на запитання.

Кожний учасник займає місце для написання відповіді, не чекаючи запрошення; черговість визначає сама команда.

Ведучий та арбітри пильно стежать, щоб не було підказок, порушень дисципліни, щоб учасники і спостерігачі поводитись тактовно. Іноді на бліц-турнірі створюється група – 3-5 чоловік (залежно від кількості команд) учнів-експертів, аби убезпечити ведучого від помилок чи необ'єктивності.

Прес-конференція

Таку технологію можна використовувати зі старшокурниками як в межах однієї групи, так спільно з двома чи трьома групами. Тематика прес-конференції може бути самою різноманітною: проблеми законслухняності, прав людини та дитини, ситуація, що є актуальною для міжнародної співдружності і в розв'язанні якої зацікавлене все демократичне суспільство. Наприклад, «Прес-конференція після зустрічі на вищому рівні по урегулюванню військового конфлікту на Балканах».

Вона розрахована на 30-45 хвилин і проводиться у формі ділової гри.

Ведучий (ним має бути викладач основ правознавства) разом з учасниками прес-конференції визначає коло питань, які обговорюватимуться на ній: мирні переговори, постачання зброї, порушення прав людини, тероризм проти сил НАТО тощо.

Далі ведучий і учасники розподіляють ролі: політичні діячі, представники громадських організацій, представники сторін учасників конфлікту – політичні діячі, експерти-військові; представники Червоного Хреста; незалежні експерти ООН; кореспонденти іноземні та вітчизняні тощо. Визначається термін підготовки: 10-17 днів. Кількість учасників гри визначає ведучий. Важливу роль відіграє атрибутика: назви країн-учасниць, акредитаційні картки для кореспондентів, мікрофони, фотоапарати тощо. Цю атрибутику готує спеціальна група учнів.

Учасники-гравці добирають матеріали з газет, журналів, суспільно-політичних оглядів, телебачення, радіо, потім обговорюють з ведучим аспекти своєї ролі, питання, що будуть предметом гри. Важливо, щоб був присутній елемент імпровізації, яка би базувалась на фактичних матеріалах і знаннях учасників. Це в великій мірі залежить від викладача та попередньої підготовчої роботи.

В підготовчий період ведучий пропонує кожному учаснику роль, матеріали, документи з обговорюваних питань, ухвалені міжнародними організаціями, зокрема Декларацією прав людини та резолюцією ООН, проводить індивідуальні та групові консультації. Заздалегідь подається інформація про час та місце проведення прес-конференції.

Прес-конференція відбувається у залі, де «представники преси» розташовуються на стільцях у партері, а «представники» конфлікту, міжнародних організацій – за великим столом, на якому встановлено мікрофони, прапорці, розкладено матеріали. Вступне слово надається ведучому, як незалежному експерту, який змальовує ситуацію, що обговорюється сьогодні. Далі кореспонденти розпитують учасників прес-конференції.

За підсумками гри учасники можуть написати інформації, статті, огляди, які можна подати до стінної газети.

Зустріч на вищому рівні

Завдання «Зустрічі на вищому рівні» - навчити учнів застосовувати правознавчі знання в житті.

Проводиться вона у формі ділової гри зі старшокурсниками (в межах однієї чи кількох груп). Проблематика зустрічі може бути різноманітною. Наприклад, на зустрічі можна обговорювати проблеми відміни смертної кари, заборони використання ядерної зброї. Проходить вона за таким планом. Ведучий та учасники визначають тему обговорення, її аспекти, країни, що будуть представлені у грі, розробляють порядок денний засідань чи засідання. Ведучий (ним має бути викладач основ правознавства) ділить групу на підгрупи, які представлятимуть делегації певних країн. У кожній групі обирають президента, помічника президента з обговорюваних питань, експертів. Можливі представники міжнародних організацій. Такий розподіл відбувається за бажанням учнів або з допомогою викладача на базі міні-текстів.

Певний час учасники готуються до гри: збирають матеріали стосовно позицій їхніх країн з обговорюваної проблеми. Експерти готують до зустрічі матеріали, резолюції, постанови, прийняті міжнародним співтовариством. На підготовку варто відвести 5-8 днів. Кожен учасник ретельно готує свою роль. Щоб від зустрічі залишилось гарне враження, слід подбати про деталі оформлення: прапорці країн-учасниць, представницькі картки, набір документів стосовно обговорюваної проблеми, фотографії, плакати тощо.

Для «Зустрічі на найвищому рівні» годяться будь-які запитання, що стосуються взаємовідносин двох або більше країн. Якщо навчальний заклад з поглибленим вивченням іноземної мови – це урізноманітнить гру, оскільки додадуться ролі перекладачів.

Тривалість гри не повинна перевищувати 1 год. В ході її важливо дотримуватись дипломатичного етикету. Розпочинає гру ведучий. Він анонсує проблему, дає необхідну історичну довідку. Далі представники переходять до обговорення питань згідно порядку денного. Йдеться про взаємовідносини країн-учасниць, про заборону використання ядерної зброї, виробляють двосторонні чи багатосторонні угоди, торкаються проблем прав людини в межах обговорюваної проблеми (з процедурою підготовки таких документів учні знайомляться в ході підготовки до зустрічі).

Заключний етап гри полягає у виробленні спільного документу та його підписанні. По закінченні зустрічі ведучий підводить підсумки, звертаючи увагу учасників на важливість тих питань, які обговорювались, а також на значення мирного розв'язання гострих проблем на те, що стрижнем усіх проблем є людина і її права.

7. Нетрадиційні технології превентивного виховання

Ефективними технологіями превентивного виховання учнів ПТНЗ є навчальні ігри. Вони можуть виступати як цілісна самостійна технологія і як елемент технології, який активізує пізнавальну та творчу діяльність учнівської молоді і забезпечує формування правознавчих умінь та навичок, тренінгу. Це певною мірою репетиція діяльності людини, оскільки забезпечує можливість учневі «програти» практично кожен конкретну ситуацію і застосувати її в житті.

У системі технологій активного навчання та виховання використовується п'ять моделей навчальної гри, основу яких складають імітація діяльності, розігрування ролей, виконання операцій, інсценування, психодрами та соціограми.

Імітаційні ігри забезпечують можливість змоделювати діяльність правоохоронного органу, організації, події, конкретну діяльність людей (проведення наради, сесії, виборів, обговорення напрямів роботи, нормативних актів, просто бесіди), обстановки, умов, в яких

відбувається подія (залу засідань, кабінету). Технологія імітаційної гри, крім сюжету події, має містити опис структури та призначення імітованих об'єктів, документів, нормативних актів, що визначають специфіку імітованої діяльності та змалювання обставин, за яких відбувається подія.

Операційні ігри допомагають відпрацювати виконання конкретних специфічних операцій, зокрема, проведення бесіди, дискусії, круглого столу, брейн-рингу тощо. В них моделюється процес самої діяльності. Операційні ігри проходять в умовах, що імітують реальну обстановку.

Технологія розігрування ролей забезпечує набуття практичних умінь та навичок відпрацювання тактики поведінки, дії, виконання певних функцій, обов'язків конкретної особи. Для її проведення розробляється модель-п'єса ситуації. Між учасниками розділяються ролі з «обов'язковим змістом» у відповідності до проблемної ситуації, винесеної на обговорення.

Технологія інсценування є своєрідним «діловим театром», в якому розігрується будь-яка ситуація та поведінка людини за певних обставин. Учасники гри мають мобілізувати весь свій досвід, знання, навички, вжитися в образ певної особи, зрозуміти її роботу, оцінити обставини та обрати правильну лінію поведінки. Технологія має за мету навчити учасника гри орієнтуватись в різних обставинах, вміти давати об'єктивну оцінку своєї поведінки, враховувати можливості інших людей, налагоджувати з ними контакти, впливати на їх інтереси, потреби та діяльність, не застосовуючи формальних атрибутів влади та наказу. Основу її складає конкретна ситуація, розподіл функцій та обов'язків дійових осіб та їх завдання.

Психодрама та соціограма близькі до розігрування ролей та технології інсценування. Це той самий «театр», але вже соціально-психологічний, в якому відпрацьовується вміння відчутти ситуацію в колективі, оцінити та змінити стан іншої людини, вміти налагодити необхідний контакт.

Важливим є проектування технології. Проект має включати визначення мети, постановку проблеми, обґрунтування постановки задачі, сценарій, загальне змалювання процедури технології, зміст ситуації та характер дійових осіб.

Процедура технології складається з етапів:

1. Підготовка аудиторії, учасників та експертів. Визначається режим роботи, формується головна мета заняття, обґрунтовується постановка проблеми та вибору ситуації. Видаються пакети матеріалів та документів.
2. Ознайомлення учасників гри із ситуацією, опрацювання законодавчих актів. Збирається додаткова інформація, проводяться групові та індивідуальні консультації учасників гри, між ними допускаються попередні контакти.
3. Процес гри. Від початку гри ніхто не має права втручатись і змінювати її хід. Дії учасників коригує лише викладач, якщо вони самохіть змінюють процес ігри.
4. Аналіз, обговорення, оцінка результатів. Виступ експертів, обмін думками, обстоювання учасниками гри своїх рішень, висновків, ідей. Констатація досягнутих результатів, пошук помилок, формулювання кінцевих підсумків виховного заходу.

5. ЗАВДАННЯ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

ТЕМА 2

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВИХОВАННЯ В ЗПО

Рекомендовані питання для обговорення

1. Реалії сьогодення професійно-технічної освіти.
2. Суть і структура педагогічної технології.
3. Сучасна практика впровадження інноваційних педагогічних технологій.
6. Сутність, мета, завдання і основні функції превентивного виховання.
7. Сутність, завдання і функції технологій превентивного виховання.
8. Технологія превентивного виховання.
9. Нетрадиційні технології превентивного виховання.

Література: 2, 3, 9, 10, 11, 18.

Завдання до семінарського заняття

1. Опрацювати теоретичний матеріал з тематики питань семінарського заняття та дати відповіді на питання для самоконтролю до теми 2.
2. Обрати тему заняття з професійної підготовки та підібрати до неї ряд проблемних ситуацій.
3. Розробити орієнтовну проблемну ситуацію виховного характеру та підібрати технологію, яка б могла допомогти вирішити дану проблему.
4. Використовуючи тезу «Виховання – провідний чинник розвитку особистості», поясніть необхідність проведення систематичної виховної роботи серед молоді щодо профілактики негативних явищ суспільного життя.

6. ЗАВДАННЯ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

ПРОБЛЕМНО-ПОШУКОВІ ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ ТА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ СЛУХАЧА

Питання для самоконтролю до теми 1

1. Поясніть сутність поняття гуманізації освіти.
2. Сформулюйте принципи гуманізації освітнього процесу.
3. Назвіть основні напрямки гуманізації освітнього процесу.
4. Охарактеризуйте сутність, принципи, мету, зміст, форми та методи громадянського виховання.

Питання для самоконтролю до теми 2

1. Поясніть сутність педагогічної технології.
2. Визначте структуру педагогічної технології.
3. Сформулюйте сутність превентивного виховання.
4. Поясніть мету та завдання превентивного виховання.
5. Опишіть технологію превентивного виховання.
6. Визначте основні функції превентивного виховання.

8. КОМПЛЕКС ПРАКТИЧНИХ (ТЕСТОВИХ) ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Гуманізація навчально-виховного процесу – це...

- а) надання студентам нових освітніх послуг;
- б) орієнтація навчально-виховного процесу на особистість, формування потреби до саморозвитку, самовдосконалення;

- в) розвиток творчих здібностей майбутнього фахівця, її духовне збагачення;
- г) створення умов для вільного розвитку особистості.

2. Що є основою виховного процесу:

- а) діяльність та спілкування індивіда;
- б) особистісно орієнтований підхід до людини;
- в) самовиховання особистості;
- г) цільовий підхід до організації виховного процесу?

3. Мета виховання – це:

- а) ідеальний образ особистості, що виховується;
- б) наперед визначені результати розвитку і формування людської особистості;
- в) наперед визначені результати діяльності педагогічного колективу школи.

4. На визначення цілей виховання в суспільстві впливають:

- а) бажання людей, можливості навчально-виховних закладів, вимоги батьків до дітей;
- б) фізіологічні та психологічні можливості учнів, можливості вчителів і вихователів, уявлення і намагання прогресивно мислячих людей;
- в) рівень розвитку продуктивних сил і виробничих відносин, темпи науково-технічного і соціального прогресу, економічні можливості суспільства, рівень розвитку педагогічної теорії.

5. Складові частини виховання – це:

- а) розумове, фізичне, трудове, моральне, естетичне виховання;
- б) демократизація та гуманізація виховання;
- в) розвиток естетичних почуттів, формування гігієнічних навичок.

6. Педагогічний процес – це:

- а) процес, який здійснює вчитель у навчально-виховному закладі;
- б) процес набуття учнями необхідних знань, умінь, навичок;
- в) динамічна взаємодія вихователів і вихованців, спрямована на досягнення поставленої виховної мети.

7. Педагогічний процес є системою, тому що:

- а) він має всі ознаки системи: компоненти, структуру, цілісність, інтегральний результат, зв'язок з іншими системами;
- б) він поєднує в собі процеси навчання, виховання і розвитку;
- в) його складовими є дії вихователя та вихованців.

8. Цілісність педагогічного процесу полягає:

а) в тому, що процеси, які утворюють педагогічний процес, мають багато спільного між собою;

б) у підкоренні всіх процесів, що його утворюють, головній і єдиній меті – формуванню всебічно і гармонійно розвиненої особистості;

в) у тому, що педагогічний процес має цільовий, змістовий, діяльнісний, результативний компоненти.

9. Превентивне виховання включає:

а) профілактику девіантної поведінки;

б) організацію соціально-правового захисту дітей;

в) впровадження здоров'язберігаючих технологій;

г) всі відповіді вірні.

10. Механізмами впливу в процесі виховання є:

а) переконування;

б) повчання, навіювання;

в) емоційне зараження;

г) імітація;

д) всі відповіді вірні.

9. ГЛОСАРІЙ КЛЮЧОВИХ СЛІВ

Гуманізація – сукупність філософських, гносеологічних, психологічних, соціально-культурних і дидактичних поглядів, що визначають цілі й завдання вищих навчальних закладів у підготовці й вихованні майбутнього фахівця як творчої особистості.

Гуманізація виховання – це внесення в виховний процес головних засад: людинолюбства, співпереживання та урівноваження усіх її учасників.

Технологія виховного процесу є послідовним розгортанням педагогічної діяльності та спілкування, спрямованих на досягнення конкретної виховної мети у педагогічній системі та її підструктурах.

Превентивне виховання - це комплексний цілеспрямований вплив на особистість у процесі її активної динамічної взаємодії із соціальними інституціями, спрямованої на фізичний, психічний, духовний, соціальний розвиток особистості, вироблення в неї імунітету до негативних впливів соціального оточення, профілактику і корекцію асоціальних проявів у поведінці дітей та молоді, на їх допомогу і захист.

Технологія превентивного виховання – це система заходів, які мають носити попереджувачий, випереджувачий, запобіжний характер і бути спрямовані, насамперед, на вдосконалення способу життя учнів, обрання ними правильної соціальної орієнтації.

Громадянське виховання - процес формування громадянськості як інтегрованої якості особистості, що надає людині можливість відчувати себе морально, соціально, політично, юридично дієздатною та захищеною.

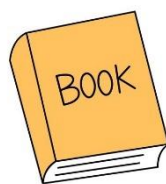
Педагогічна технологія - один із спеціальних напрямків педагогічної науки (прикладна педагогіка), покликаний забезпечити досягнення певних завдань, підвищувати ефективність навчально-виховного рівня, гарантувати його високий рівень.

10. КОНСУЛЬТАЦІЙНИЙ ПУНКТ

За консультаціями чи уточненнями окремих питань електронного курсу можна звернутися до викладачки Кривобок Анни Сергіївни за електронною поштою loneliness891@gmail.com або у вайбер за номером +38-063-356-19-32

11. ЦИФРОВА БІБЛОТЕКА

1. Анна Шиделко. Концепція превентивного виховання учнівської молоді та можливості колективу щодо її реалізації/ [Електронний ресурс]

URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32306431.pdf>

2. Бех І.Д. Особистість на шляху до духовних цінностей : монографія. / І.Д. Бех. – Київ – Чернівці : «Букрек», 2018. – 320 с.
URL: <http://surl.li/ejloi>
3. Волкова Н. П. Педагогіка, К., 2007. – 235
URL: <https://pedagogy.lnu.edu.ua/departments/pedagogika/library/volkova.pdf>
4. Калюжна Т.Г. Педагогічна аксіологія в умовах модернізації професійно-педагогічної освіти: монографія / за наук. ред. О.В. Уваркіної. – К.: Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. – 128с.
URL: [https://lib.iitta.gov.ua/2559/1/%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F_\(1\).pdf](https://lib.iitta.gov.ua/2559/1/%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F_(1).pdf)
5. Романенко М.І. Гуманізація освіти: концептуальні проблеми та практичний досвід: монографія. – Дніпропетровськ: Видавництво «Промінь», 2001. – 83 с.
URL: <http://surl.li/ejlof>
6. Методика організації виховної роботи в сучасній школі: навчальний посібник / Л. В. Кондрашова, О. О. Лаврентьєва, Н. І. Зеленкова. – Кривий Ріг, 2008. - 105с.
URL: <https://www.kremenetslyceum.com.ua/wp-content/uploads/Vihovna-robota-v-shkoli-formi-zahodiv.pdf>
7. Шелепко Т.Л. Гуманізація освіти як основний принцип педагогічної інноватики: Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». 2016. № 2
URL: <https://pedpsy.duan.edu.ua/images/PDF/2016/2/57.pdf>
8. Формування превентивного виховного середовища загальноосвітнього навчального закладу : навч.-метод. посіб. / Єжова О. О., Кириченко В. І., Тарасова Т. В., Федорченко Т. Є., Муромець В. Г., Нечерда В. Б., Оржеховська В. М., Кириленко С. В. ; [За заг. ред. д.п.н., проф. Оржеховської В. М.]. — Кіровоград : Імекс ЛТД, 2014. — 172 с.
URL: <https://lib.iitta.gov.ua/7864/1/FORMUVANNIA%20PREVENTYVNOHO%20VYKHOVNOHO%20SEREDOVYShchA%20ZNZ.pdf>
9. Канчій Е.А. Система роботи навчальних закладів по превентивному вихованню учнівської молоді. Методичні рекомендації. Мукачєво, 2008 р. – 43 с. URL: http://zpto.ues.net.ua/images/files/biblioteka/sistema_robotu_nav_zakladiv_z_proventuvhogo_vuxovannja_.pdf
10. Сургова С. Ю. Підготовка майбутніх соціальних працівників до превентивної діяльності : монографія / С. Ю. Сургова. – Миколаїв : Іліон, 2021. – 252 с. URL: <https://library.mk.ua/wp-content/uploads/2021/04/978-617-534-626-6.pdf>